

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 30 (4985) 3 жніўня 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

Пераклады:
масты
паразумежня
стар. 4—5

Міхась Мушынскі:
такім
запомніўся
стар. 7

Дакументальнае кіно:
хроніка
эпохі
стар. 14

Сонца Ракуцёўшчыны

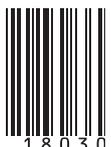

Радкі з класічнага Багдановічава «Трыялета» «Калісь глядзеў на сонца я, мне сонца асляпіла вочы...» неаднаразова прыгадваліся ў мінулую пякельна-гарачую нядзелю на Рэспубліканскім свяце паэзіі і песні «Ракуцёўскае лета», прысвечаным творчасці аўтара «Вянка» і традыцыйна арганізаваным Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўным музеем гісторыі беларускай літаратуры, Літаратурным музеем Максіма Багдановіча і Маладзечанскім раённым выканаўчым камітэтам.

Сонца на Ракуцёўшчыне было такое яркае, як на палотнах Вінцэнта ван Гога, і госці фальварка шляхціца Вацлава Лычкоўскага, дзе класік беларускай літаратуры правёў два летнія месяцы 1911 года, напоўніцу гэта адчувалі.

Дзякуючы падобным абстрактным гульням сонца, імпрэза ўспрымалася неак па-новаму, арыгінальна. У тым ліку эмацыянальна-ўзнёслыя выступленні паэтаў Віктара Шніпа, Святланы Быкавай, бардаў Алеся Камоцкага, Андрэя Мельнікава, Аляксея Галіча, адмыслова запрошаных гасцей — унучатага пляменніка паэта Максіма Бароховіча (Ніжні Ноўгарад) і сваячкі братоў Луцкевічаў Маргарыты Пяровай (Санкт-Пецярбург).

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 8030

Акіэнты тыдня:

краіна

Свята пісьменства. Літаратурна-краязнаўчы музей імя Ф. М. Дастаеўскага ў Іванаўскім раёне падрыхтаваў новыя экскурсіі для гасцей Дня беларускага пісьменства. Нягледзячы на тое, што музей у аграгарадку Дастоева не задзейнічаны ў якасці пляцоўкі мерапрыемстваў рэспубліканскага свята, без увагі ўнікальны аб'ект не застаецца. Акрамя экскурсій, госці змогуць пабываць ля памятнага знака на месцы былой сядзібы роду Дастаеўскіх. Падрыхтавана тэматычная экспазіцыя «Пісьменнікі Іванаўшчыны». У планах — вечар памяці і выстаўка жывапісных работ першага дырэктара і стваральніка музея, энтузіяста-краязнаўца Анатоля Бурака.

Асобы. Выстаўка «Зачараваны музыкай» да 80-годдзя народнага артыста Беларусі, народнага артыста СССР Ігара Лучанка адкрываецца 8 жніўня ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры. Госці змогуць азнаёміцца з дакументальнымі матэрыяламі, фатаграфіямі, убачыць асабістыя рэчы, афішы, віншаванні, граматы кавалера ордэна Францыска Скарыны, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР і спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, старшыні праўлення Беларускага саюза кампазітараў Ігара Лучанка.

Імідж. Пасол Беларусі ў Венгрыі Аляксандр Хайноўскі ўганараваны Ордэнам Заслуг Венгрыі (Камандорскім крыжам за грамадзянскія заслугі), паведамлілі ў МЗС Беларусі. Прэзідэнт Венгрыі ўзнагародзіў беларускага дыпламата за значны ўклад у развіццё і ўмацаванне двухбаковага супрацоўніцтва, палітычных, эканамічных і культурных беларуска-венгерскіх сувязей. «Гэта высокая дзяржаўная ўзнагарода — сведчанне блізкіх і сяброўскіх адносін паміж краінамі, — адзначыў Аляксандр Хайноўскі. — Разглядаю яе таксама як прызнанне калектывных намаганняў Пасольства Беларусі ў Будапешце з моманту яго стварэння».

Супрацоўніцтва. Экспертна-сведчаны тур беларускіх і расійскіх журналістаў арганізаваны ў Мурманскай вобласці. У якасці арганізатараў выступілі Пастаянны Камітэт Саюзнай дзяржавы і МІА «Россия сегодня». Мэта — паказаць рэгіён у кантэксце перспектывных кірункаў беларуска-расійскага супрацоўніцтва. Падчас паездкаў госці наведалі Мурманскі арктычны дзяржаўны ўніверсітэт, дзе прайшоў круглы стол, у якім бралі ўдзел Дзяржсакратар Саюзнай дзяржавы Рыгор Рапота і яго намеснік Мікалай Корбут, прадстаўнікі Урада Мурманскай вобласці, эксперты з Беларусі. Адылася сустрэча журналістаў з Дзяржсакратаром Саюзнай дзяржавы і Губернатарам Мурманскай вобласці Марынай Коўтун. Акрамя таго, прадстаўнікі СМІ наведалі мемарыяльны комплекс «Маракам, загінулым у мірны час», рубку падводнай лодкі «Курск», музей на легендарным атамным ледаколе «Ленін» і інш.

Турызм. Турыстычны патэнцыял Пекіна прэзентаваны ў Доме дружбы падчас адкрыцця фотавыстаўкі, прысвечанай кітайскай сталіцы. Паводле інспектара Камітэта на развіцці турызму горада Пекіна Шы Аньпіна, 2018 год знамянальны тым, што адмысловая ўвага ўдзяляецца развіццю двухбаковага турыстычнага абмену. І гэта прэзентацыя дапаможа распавесці як мага больш аб перавагах кітайскай сталіцы для беларускіх турыстаў. Саветнік Пасольства Кітая ў Беларусі Ло Джаньхуэй падкрэсліў важнасць таго, што беларускі бок удзяляе вялікую ўвагу развіццю гэтага кірунку.

Агляд афіцыйных падзей ад **Інесы ПЕТРУСЕВІЧ**

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

СПЫНІЦЬ ІМГНЕННЕ...

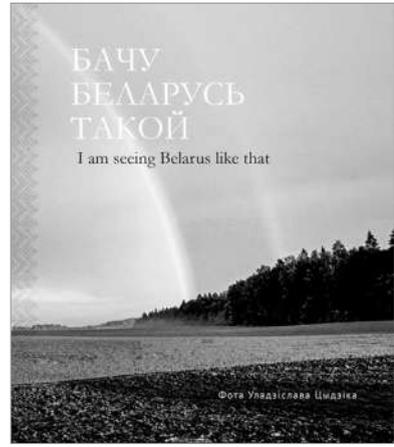
Адмысловае выданне прапануюць чытачам да Дня беларускага пісьменства творцы СПБ — кнігу «Бачу Беларусь такой», якая ўжо падрыхтавана да друку ў Выдавецкім доме «Звязда». Гэта своеасаблівы працяг тэмы, якую член СПБ фотаматар Уладзіслаў Цыдзік распачаў яшчэ два гады таму. Асабліваць новага выдання ў тым, што, акрамя фотаздамак, у кнізе — вершы пра Радзіму сучасных паэтаў Беларусі. Вершы пранікнёныя і шчырыя. Інакш і быць не можа, калі чалавек помніць пра свае бацькавіны, сардэчна названыя малой радзімай.

Мінулым разам пабачыў свет фотаальбом са здымкамі разнастайных куткоў роднай зямлі. Нездарма праект, падмацаваны мастацкімі словам паэтаў Міншчыны, атрымаў назву «Зачараваны Беларуссю». Цяпер зноў Уладзіслаў Цыдзік, праз спыненныя аб'ектывам яго фотакамеры імгненні, паказвае адметнасці і прыгажосць Сінявокай.

— Адчуванне вытокаў малой радзімы, гонар за сваіх прашчур

раў — гэта тое, што жывіць мяне ўсё жыццё, прымушае рухацца наперад з думкай пра карысць таго, што раблю, якім будзе мой след на гэтай зямлі, — распавядае аўтар. — Фотаапарат — той мой спадарожнік, з якім не развітваюся з пятага класа. У студэнцкія гады стаў грамадскім фотакарэспандэнтам і з тых часоў «дарос» да шматлікіх рэспубліканскіх выставак, у тым ліку і міжнародных.

Марыя ЛПЕНЬ

Год малой радзімы

Памяць у кадры

Музей беларускай дзяржаўнасці арганізаваў конкурс фотаздымкаў і відэаролікаў

Курс дзяржавы — звярнуць увагу на прыгожыя гарады і мястэчкі Беларусі, пра якія, на жаль, і дагэтуль грамадства мала што ведае, стаў добрай нагодай для арганізацыі разнастайных мерапрыемстваў у краіне. У Музеі сучаснай беларускай дзяржаўнасці (філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея) вырашана арганізаваць адкрыты конкурс фотаздымкаў і відэаролікаў «Мы сваёй Беларуссю ганарымся!», які працягнецца да 30 верасня.

Асноўныя мэты конкурсу, які ладзіцца пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і Рэспубліканскага грамадскага аб'яднання «Белая Русь», — папулярызацыя нацыянальнага здабытку краіны, прапаганда ведаў пра знакамітых беларускіх дзеячаў, матэрыяльную і духоўную гісторыка-культурную спадчыну Беларусі, дасягненні ў галіне навукі, аховы здароўя, эканомікі. Арганізатары імкнуцца да развіцця ў жыхароў Беларусі пачуцця

патрыятызму і гонару за сваю краіну, фарміравання цікавасці да гісторыі і культуры рэгіёнаў.

На конкурс прадстаўляюцца фатаграфіі, створаныя пры дапамозе лічбавай тэхнікі, а таксама відэаролікі, знятыя любымі даступнымі сродкамі. Па выніках конкурсу будуць вызначаны лаўрэаты і пераможцы, якія атрымаюць дыпломы і памятныя прызы. А ў Музеі сучаснай беларускай дзяржаўнасці будзе арганізавана фотавыстаўка і прэзентацыя відэаролікаў самых запамінальных конкурсных работ. Цырымонія ўзнагароджання адбудзецца ў кастрычніку.

Конкурсныя работы ўжо ацэньвае прафесійнае журы ў складзе прадстаўнікоў устаноў культуры, адукацыі і інфармацыі, творчых саюзаў, духавенства, органаў дзяржаўнай улады і сродкаў масавай інфармацыі.

Вікторыя АСКЕРА

ВЯРТАННЕ МАСТАКА

Кніжную графіку Меера Аксельрода пакажуць у сталіцы

У Год малой радзімы беларускія аматары выяўленчага мастацтва атрымаюць чарговы падарунак: творчая спадчына савецкага жывапісца, графіка, тэатральнага мастака Меера Аксельрода, які нарадзіўся ў Маладзечне ў 1902 годзе, вяртаецца да сваіх вытокаў. Урачыстае адкрыццё выстаўкі «Меер Аксельрод. Кніжная графіка» адбудзецца ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы 6 жніўня.

Наведвальнікаў экспазіцыі чакае адмысловы сюрпрыз: творы Меера Аксельрода ў галіне кніжнай графікі, створаныя ў рознай тэхніцы на працягу 1920—1960-х гадоў, якія захоўваліся ў архівах нашчадкаў мастака, пакажуць беларускай публіцы ўпершыню. Калекцыя досыць вялікая: тут можна будзе ўбачыць 85 ілюстрацый да кніг Янкі Купалы, Змітрака Бядулі, Якуба Коласа, Ізі Харыка, Зеліка Аксельрода, Нояха Лур'е, Рыўкі Рубінай і Праспера Мерымэ — кніжная графіка заўсёды займала асаблівае месца ў творчасці мастака. Аматары гісторыі таксама знойдуць тут шмат цікавага: для іх падрыхтаваныя замалёўкі Мінска 1920-х гадоў, дзе на роўных квітнелі беларуская і яўрэйская культуры.

Дэбют творцы калісьці адбыўся ў Мінску. У 1921 годзе Меер Аксельрод прадставіў на выстаўцы беларускіх мастакоў 36 работ, якія мелі такі поспех, што іх аўтара запрасілі вучыцца на факультэт графікі Вышэйшых мастацка-тэхнічных майстэрняў у Маскве. Але мастак ніколі не забываў пра радзіму: сведчанне гэтаму — і работы з серыі «Мястэчка», створаныя падчас штогадовых паездак на Беларусь (прэзэнтаваны на выстаўках у Маскве і Ленінградзе), і серыя «Успаміны пра стары Мінск» (1950—1960 гады). У работах майстра захаваліся дзве сусветныя вайны (так, падчас Вялікай Айчыннай вайны Аксельрод стварыў унікальны і выразны цыкл акварэляў і гуашаў «Нямецкая

акупацыя»), партрэты пісьменнікаў, мастакоў, акцёраў, пейзажы Крыма, Каўказа, Падмаскоўя, Прыбалтыкі ды шмат іншага. Меер Аксельрод пакінуў адбітак і ў кіно: падчас эвакуацыі ў Алма-Ату ў 1941 годзе мастак быў запрошаны ў здымачную групу фільма «Іван Грозны» С. Эйзенштэйна, дзе працаваў над фрэскамі і эскізамі.

У новым тысячагоддзі жывапіс мастака застаецца запатрабаваным: звыш тысячы работ Меера Аксельрода знаходзяцца ў калекцыях васьмідзесяці музеяў свету, а яго выстаўкі ладзіліся ў Маскве, Нью-Ёрку, Лондане, а таксама Германіі, Ізраілі.

Падчас адкрыцця экспазіцыі адбудзецца творчая сустрэча з арганізатарам выстаўкі і ўнукам Меера Аксельрода мастаком Міхаілам Яхілевічам. Для гасцей вернісажу падрыхтавалі цікавы інтэрактыў: разам з Алесем Камоцкім і Аляксеем Жбанавым можна будзе развучыць і праспяваць папулярныя на сяброўскіх сустрэчах таго часу песні на ідыш у беларускім перакладзе.

Выстаўка «Меер Аксельрод. Кніжная графіка», арганізаваную пры падтрымцы Пасольства Дзяржавы Ізраіль у Рэспубліцы Беларусь, Іудзейскага рэлігійнага аб'яднання ў Рэспубліцы Беларусь і дабрачыннай фундацыі Genesis Philanthropy Group, можна будзе наведаць да 25 жніўня.

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

Сонца Ракуцёўшчыны

Прыгавдаем галоўную творчую ўстаноўку Максіма Багдановіча: не так істотна, што адбываецца ў рэальнасці, галоўнае — уменне бачыць унутраным зрокам.

Неаднаразова са сцэны гучалі думкі пра тое, што па-ранейшаму застаецца загадкай: чым паэта, які жыў у Расіі, прывабіла гэтая мова? Чаму з такой апантанасцю, нягледзячы на кепкі родзічаў, ён яе вучыў?

Пачатак XX стагоддзя, як вядома, — самы пік агульнаеўрапейскай моды на фальклор. Але для Багдановіча гэта была не проста мода.

Беларуская мова — такая незвычайная ў сваёй таямнічай фантамнасці — вабіла і зачароўвала яго напачатку гэтак жа, як і містычная неадназначнасць раманаў Вашынгтона Ірвінга, дзе туманы і змрок хавалі казачныя постаці асілкаў і міфалагічных герояў.

Мова была для аўтара «Вянка» дзіка фэнтэзійнай прасторай, у якой ён хаваўся, дзе натхняўся і жыўся, імкнуўся авалодаць, каб затым ствараць, выбудоваць і прыдумляць свой пазачасава неакласічны свет. Як жа гэта захапляльна і нават узбуджальна, не быўшы фактычна ніколі ў тых мясцінах, дзе бытвала гэтая мова, не чуўшы яе жывога гучання, спасцігаць яе, вучыцца ёй, падпарадкоўваць, як наравістага містычнага каня Лунгту, гэтага спрадвечнага сімвала жыццёвай сілы, упартасці... Што можа быць цікавей?

Максім Багдановіч, які ў сваіх творах быў такі класіцыстычна-строгі і нават фаталістычны, у жыцці любіў востры гумар, парадкаслыныя жарты, вясёлыя тэатралізавана-музычныя вечарыны.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Фестываль

АБ'ЯДНАНЫЯ ІДЭЯЙ

У Мінску скончыўся беларуска-кітайскі міжнародны конкурс-фестываль «Мастацтва шаўковага шляху»

Шматгадовае сяброўства Беларусі і Кітая будзеца не толькі дзякуючы палітычнаму, але і культурнаму ўзаемадзеянню. Неаднойчы ў абедзвюх краінах праводзіліся самыя розныя творчыя мерапрыемствы, дзякуючы якім раскрываўся патэнцыял прадстаўнікоў як Беларусі, так і Кітая. Сёлета адбылася важная падзея: у Мінску з 29 па 31 ліпеня прайшоў I Беларуска-кітайскі міжнародны конкурс-фестываль «Мастацтва шаўковага шляху», які аб'яднаў больш за сотню ўдзельнікаў — прадстаўнікоў розных творчых напрамкаў. Арганізатарамі фестывалю з'яўляюцца Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт культуры і мастацтваў.

Танцоры, музыканты-інструменталісты і вакалісты... Сярод удзельнікаў — як прафесіяналы, так і аматары. Мэта кожнага — прадэманстраваць асаблівасці сваёй нацыянальнай культуры, а таксама зразумець, чым жа цікавая і ўнікальная культура краіны-сябра. На працягу трох дзён моладзь Беларусі і Кітая актыўна брала ўдзел у такіх мерапрыемствах, як конкурс інструментальнай музыкі і народнага танца. Бонус — магчымасць наведаць майстар-класы па народнай творчасці.

— Мерапрыемствы, арганізаваныя ў межах фестывалю, садзейнічалі ўзаемадзеянню, абмену творчымі ідэямі, — падкрэслівае рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Аліна Корбут. — Удзельнікі фестывалю — моладзь, якая разумее, чаму сёння важна падтрымліваць стасункі, якая ўмее думаць і бачыць на крок наперад. Мне асабліва

прыемна, што ўсе паставіліся да фестывалю з адказнасцю і прадэманстравалі глядачам якаснае музычнае, тэатральнае і вакальнае мастацтва.

Фестываль «Мастацтва шаўковага шляху» стаў тым адукацыйным праектам, які здолеў заклаць глебу на многія гады наперад. Удзельнікі паабяцалі ў наступным годзе таксама сабрацца разам, каб адчуць моцную творчую энергетыку, якой быў прасякнуты фестываль.

— У кожнай краіне ёсць свае традыцыі і каштоўнасці. Ды важна іх не толькі ведаць, але і захаваць. Беларусь — той самы прыклад, калі ёсць чым ганарыцца, — адзначае прадстаўнік кітайскай дэле-

І гэта цудоўна адчуў супрацоўнік Літаратурнага музея Багдановіча Андрэй Мельнікаў, які пасля афіцыйнай часткі свята зладзіў у хаце Вацлава Лычкоўскага вельмі цікавы бардаўскі канцэрт. Тонкі лірык Алесь Камоцкі насуперак чаканням праспяваў там серыю гарэзлівых песенек, кульмінацыяй якіх стала парадыйнае танга пра тое, што гады праходзяць, а птушка шчасця «мне ў рукі не ідзе...».

Як тут не прыгадаць, з якім захапленнем слухаў Багдановіч бесклапотна-двухсэнсоўныя пародыі на гарадскі раманс у выкананні Уладзіслава Галубка.

Максім Адамавіч іранічна ставіўся да творчасці мастакоў суполкі «Бубновы валет» і ўвогуле да мадэрністаў, лічыў, што ад многіх твораў Янкі Купалы пагыхае «грубым сымбалізмам», і ў сваёй прозе дазваляў сабе прыхаваную насмешку з падобнай літаратуры.

Вяртаючыся ў Мінск, дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Зміцер Яцкевіч разважаў пра тое, што наспеў час паказаць класікаў нашай культуры ў незабранзавелым выглядзе, а кіраўнік Літаратурнага музея Максіма Багдановіча Міхаіл Бараноўскі падзяліўся сваёй марай напісаць фундаментальна-аб'ёмную і разам з тым займальную, паводле сваёй сюжэтнай дынамікі, кнігу пра героя нашага артыкула.

Пасля «Загадка Багдановіча» Міхася Стральцова і «Звенняў» Рыгора Бярозкіна нам неабходная новая, арыгінальная, парадкаслына-інтэлектуальная кніга пра Максіма Адамавіча.

Будзем спадзявацца, што гэтае цудоўнае, гарачае, неадназначна-запамінальнае свята натхніць на стварэнне падобнага выдання і ўжо праз год, на новым «Ракуцёўскім леце», адбудзецца яго прэзентацыя.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

гацыі Дай Вэнцзі. — Я прыехаў да вас упершыню, аднак ёсць жаданне застацца і даведацца яшчэ шмат цікавага пра вашу краіну. Дзякуючы гэтаму фестывалю ў многіх прадстаўнікоў Кітая з'явіўся стымул глыбей пазнаёміцца з культурай Беларусі.

Пакуль госці знаходзілі цікавыя факты пра нашу краіну, мясцовыя ўдзельнікі паглыбіліся ў свет таямнічых кітайскай культуры: вывучылі некалькі народных танцаў і нават паспрабавалі паспяваць на кітайскай мове. Дарэчы, у наступным годзе фестываль павінен адбыцца ўжо ў Кітаі.

Вікторыя АСКЕРА

3 жніўня 65-годдзе адзначае Таццяна Кудраўцава (Дамаронак), пісьменніца.

3 жніўня 70 гадоў святкуе Галіна Стасевіч, мастак дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва.

4 жніўня — 180 гадоў з дня нараджэння Юзафа Беркмана (1838–1919), жывапісца.

5 жніўня — 85 гадоў з дня нараджэння Паўла Цомпеля (1933–1997), скульптара.

6 жніўня — 115 гадоў з дня на-

раджэння Барыса Платонава (1903–1967), акцёра, педагога, народнага артыста БССР, народнага артыста СССР.

6 жніўня 80-гадовы юбілей святкуе Ігар Лучанок, кампазітар, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, народны артыст БССР, народны артыст СССР.

6 жніўня 60 гадоў адзначае Яўген Грыдзюшка, гітарыст, педагог, адзін з пачынальнікаў беларускай гітарнай школы.

7 жніўня 60-годдзе святкуе Віктар Манаеў, акцёр, народны артыст Рэспублікі Беларусь.

8 жніўня 85 гадоў спаўняецца Ларысе Гусевай, літаратуразнаўцу, крытыку.

9 жніўня — 125 гадоў з дня нараджэння Васіля Мачульскага (1893–1973), літаратуразнаўцы.

9 жніўня 80-гадовы юбілей святкуе Ала Сямёнава, крытык, празаік.

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

7 жніўня — на творчую сустрэчу з Марынай Сліўко ў Магілёўскую гарадскую бібліятэку імя К. Маркса (11.00).

Люстэрка тыдня:

СВЕТ

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М. Горкага прэтэндуе на прэстыжную ўзнагароду як «Лепшы рускі тэатр за мяжой». Беларускі тэатр трапіў у лонг-ліст прэміі глядацкіх сімпатый «Зорка тэатрала» — штогадовай прэміі, заснаванай у 2008 годзе часопісам «Тэатрал». Гэта адзіная расійская ўзнагарода ў сферы тэатральнага мастацтва, якую называюць незалежнай і лічаць сімвалам непрадзяттай ацэнкі. Лаўрэатаў прэміі вызначаюць самі глядачы: на працягу тэатральнага сезона наведвальнікі тэатраў адзначаюць лепшых на інтэрнэт-партале прэміі. Сёлета за перамогу спрачаюцца 10 калектываў з Беларусі, Казахстана, Малдовы, Літвы, Польшчы, Германіі, Фінляндыі, Швейцарыі, Вялікабрытаніі, Ізраіля. Вынікі глядацкага галасавання абвясцяць у першы панядзелак снежня на ўрачыстай цырымоніі ўзнагароджання. Галоўны прыз «Зоркі тэатрала» — фарфоравая статуэтка ручной работы ад чэшскай мануфактуры *Rudolf Kampf*, зробленая ў выглядзе міма ў чорным касцюме, які трымае ў руках залатую зорку (24 караты).

Спектакль беларускага рэжысёра Сяргея Тарасюка «Межы 2.0.» паказалі на 56-м Міжнародным фестывалі тэатральнага мастацтва *Avignon off* — адным з самых прэстыжных тэатральных фестываляў свету. На фэсце (*Avignon off* праходзіў з 6 па 29 ліпеня ў французскім горадзе Авіньёне) прадэманстравалі 1538 спектакляў ад 133 тэатраў розных краін. Гэта не першы раз, калі ўдзел у французскім фестывалі бярэ айчынная пастаноўка: у 2017 годзе прыз асацыяцыі *Tourtelot* у намінацыі «За гранямі» тут атрымаў спектакль Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі «Гэта ўсё яна». Увогуле, французскія глядачы рэгулярна знаёмяцца з сучасным тэатральным мастацтвам Беларусі: на працягу 2013—2018 гадоў пастаноўкі Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, РТБД, Тэатра-студыі кінаакцёра, а таксама тэатральнага праекта «ТриТФормаТ» наведвалі больш як 15 тысяч французцаў.

Хутка распачнуцца здымкі расійскага серыяла на чарнобыльскую тэму, дэкарацыямі для якога стануць населеныя пункты Беларусі — Мінск, Мазыр, Слуцк, Маладзечна ды іншыя. Тэлеканал НТВ (Расія) паведаміў, што працуе над серыялам «Чарнобыль», дзеянне якога адбываецца з красавіка па снежань 1986 года. Рэжысёр Аляксей Мурадаў у сваім новым праекце плануе ахапіць час да выбуху, сам выбух і некалькі месяцаў пасля трагедыі, падрабязна паказаць гістарычныя падзеі і звярнуць увагу на драматычны лёс некаторых людзей. Адну з галоўных роляў у серыяле выканае актрыса Надзея Міхалкова.

З кожным годам падыход да стварэння новых фільмаў становіцца ўсё больш і больш навуковы. Так, даследчыкі з ЗША і Вялікабрытаніі прааналізавалі больш як 6 тысяч кінастужак, падлічылі касавыя зборы кожнай карціны з усіх краін свету і вынайшлі формулу паспяховага сцэнара, які можа прынесці яго стваральніку вялікія грошы. У аснове даследавання палягаюць сюжэтныя аркі (прыкладам, гісторыі накітавалі «шлях героя з беднасці ў багатце», «раўнамернае падзенне», «падзенне — пад'ём — падзенне» і г.д.). Высветлілася, што найбольшай папулярнасцю сярод глядачоў карыстаецца сюжэт «рэзкае падзенне — пад'ём» (выкарыстоўваецца ў такіх фільмах, як «Хросны бацька», «Адступнікі» ды іншыя). Нягледзячы на дакладную формулу, яе вынаходнікі сцвярджаюць, што гэта не адзіны варыянт зняць паспяховае кінастужку: якасна зроблены фільм знойдзе свайго глядача незалежна ад сюжэта.

Агляд цікавінак ад Дар'і ЧАРНЯЎСКАЙ

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ глыбока смуткуе з прычыны смерці выдатнага педагога і літаратуразнаўца, кандыдата філалагічных навук Пятра Іванавіча МАЛЯЎКІ і выказвае шчырыя спа-чуванні родным і блізкім памерлага.

Працяг адкрыццяў дзіўнай паэзіі

Алішэр Наваі, творчасць якога сягае да нас з XV стагоддзя, і праз многія часіны займае сваё пачаснае месца ў гісторыі ўзбекскай літаратуры, культуры і асветніцтва. Яго паэтычныя радкі — а лік іх ідзе на дзясяткі тысяч — і цяпер хвалюць паэтаў, перакладчыкаў. Мастакі слова не толькі ў краінах Усходу, але і ва ўсім свеце разглядаюць паэзію легендарнага Наваі як крыніцу, як школу творчага мыслення.

Яшчэ ў 1948 годзе на старонках беларускіх газет «Звязда» і «Советская Белоруссия» з'явіліся артыкулы пра генія ўзбекскага народа. Аўтарам іх выступіў узбекскі пісьменнік Айбек. А на два гады раней — 3 верасня 1946 года — «Чырвоная змена» расказала пра рамана Айбека

«Наваі». Напрыканцы 1940-х — у пачатку 1950-х гг. публікацыі пра Алішэра Наваі з'явіліся і ў «Літаратуры і мастацтве» («Алішэр Наваі» А. Болдырава), у абласной газеце «Полесская правда». Перад маімі вачыма ляжыць кніга Алішэра Наваі «Лір'яка», выдданая «Мастацкай літаратурай» у 1993 годзе. Перакладчык на беларускую мову — Васіль Жуковіч. Ілюстрацыямі з усходнімі матывамі зборнік аформіла кніжны графік Ірына Лобан. «Як і ўсякае дзіва, Алішэр Наваі поўны загадак, нечаканасцяў, таямніц. Хіба можа не дзівіць, напрыклад, тое, што славу тую «Пецярыцу» з пяці ёмістых паэм паэт стварыў літаральна за два гады, тры паэмы — «Лайлі і Мяджнун», «Фархад і Шырын» і «Сем планет» — усяго за адзін — 1484 — год! І,

што цікава, гэты поспех ён прадказаў ледзь не на пачатку свайго творчага шляху», — піша Васіль Жуковіч у пасляслоўі «Стыхія духоўнасці», змешчаным напрыканцы беларускай кнігі вялікага паэта.

Сёння «Літаратура і мастацтва» прадстаўляе Алішэра Наваі ў новых перакладах. Гэтым разам вершы класіка ўзбекскай літаратуры на беларускую мову пераўвасобіў другі таленавіты творца — Казімір Камейша. Будзем спадзявацца, што ў нашай прасторы з'явіцца і новая беларуская кніга Алішэра Наваі. Так што ў добры шлях перакладам і перакладчыку!

Мікола РАЎНАПОЛЬСКИ

Алішэр НАВАІ

Газелі

Раптоўна на мяне нахлынула бяда:
Яна пайшла. Як змрочна скрозь. Бяда!

Каб ведаў ты, хто бед нідзе не меў,
Якая з ёю мне была бяда.

Бяда не ходзіць па зямлі адна,
А іншую вядзе. Што ж, не бяда!

Я мукі рэўнасці і боль яе спазнаў,
А жыць без рэўнасці — ўдвая бяда.

Прысніцца вобраз твой — і знікне ў снах.
Стайць сцяна між намі як бяда.

Сама бяда пакіне ўрэшце нас.
Жыць без бяды — таксама ёсць бяда!

О, Наваі, сабою будзь аднак,
Ды быць з сабой у забыцці — бяда!

Глумным полымем расстання боль мне
паліць цела,
Дым пякельны сцяў дыханне, і нутро
згарэла.

Боль душы і стогны плоці — як усё
сплялося.
Нейкі ткач з нітоў адчаю смутак тчэ мне
ўмела.

Захлынуся я крывёю горкаю расстання.
Кроў — маё віно, а песня — стогнам
узляцела.

У малітве і накоры прад табой сагнуся,
Ты ж пакорлівым пабачыць так мяне
хацела.

І за стан твой, і за вусны я на ўсё гатовы,
Толькі б ты уласным сэрцам гэта
зразумела.

У кабак! Манетай веры аплачу пахмелле,
Каб усё, што болем звалі, тут жа
адбалела.

Наваі, ты змыў слязьмі ўсё, што чужое
сэрцу,
Толькі б ты уласным сэрцам гэта
зразумела.

Аздобиш ты свой убор чырвоным, жоўтым,
зялёным —
І полымя спаліць мяне — чырвоным,
жоўтым, зялёным!

У пустыцы каханна майго хай светла
зардзее твой твар
І тут жа аслепіць прастор — чырвоным,
жоўтым, зялёным.

У садзе тваёй красы і сам я душой
расквітнею,
І вытчацца дзіўны узор — чырвоным,
жоўтым, зялёным.

У марах маіх пра цябе яснае, мілее твой
твар,
І мне засцілае пагляд — чырвоным,
жоўтым, зялёным.

Рубінавае віно гарыць вінаграднаю
гронкай,
Зялёная гронка гарыць — чырвоным,
жоўтым, зялёным.

Дзе беднасць — стракатасці імат, і
кожны бядак свой халат
Спрабуе ўпрыгожыць даўно — чырвоным,
жоўтым, зялёным.

Навошта табе, Наваі, кілім упрыгожваць
так ярка:
То ж вершы твае стракаціць — чырвоным,
жоўтым, зялёным!

Дык чаму ж на твар прыгожы гнеўна
зморшчынка лягла?
Ці лягла на сонца раптам непрасветная
імгла?

Пра спатканне зноў пачую — б'ецца сэрца
ўсё мацней.
Супакоіць яго толькі, толькі б ты адна
змагла.

Адпусціў твае я вусны нечакана са сваіх.
І душу так адпускаюць, калі смерць за ёй
прыйшла.

Гіну я, калі ты тонкі паднярэзваеш свой
стан.
Гэта доля мне на гора гожаць гэткую
дала.

Хай мяне сабакі здрады неўтаймоўныя
грызуць,
Толькі б бачыла ты гэта і пацешыцца
магла.

Дай мне кубак, віначэрпец, бо сягоння
сумны я.

Хто душу маю ўратае?
Хіба — вечная хвала!

Сэрца сумнага аскепкі Наваі ледзь-ледзь
сабраў.
Ты яго разбіла зноўку і, ўсміхнуўшыся,
пайшла.

Замойк перад тваёй красою розум:
Бушуе жарсць і зноў цьмянее розум!

Дзе цемру асляпляе тваё ззянне,
Там гасне думка, там бяссільны розум!

Каханне ўспыхне раптам нібы сонца,
Ды ў пугы здрады зноў скаваны розум!

Каханна цяжкі шлях ніхто не спыніць,
Хоць і спыніць яго ірвецца розум.

І калі думку не сагрэць каханнем,
Ці будзе сэнс у ёй, згадзіся, розум!

О, Наваі, ратунак у каханні толькі,
Калі табе прарочыць марнасць розум!

Салаўя пазбаўце ружы — ён не запяе;
Не дагодзіш папугаю — той здзіўляць
перастае.

Я адрывуць табояю. Болем паліць
кожны ўздых.
Уздыхаю і баюся: мне паветра не стае.

Што не плачуць мае вочы, ты не напракай
мяне:
Даўні жаль, што цісне сэрца,
слёз на гэта не дае.

Дзень і ноч малю алаха, каб пачуў мяне.
Хай усё бярэ, што хоча. Вусны хай аддасць
твае.

Німбам над тваёй усмешкай ноччу
ўспыхваў матылёк.
Знік ён, воск майго нявер'я паступова
адтае.

Наваі ў расстанні нашым птахам
безгалосым быў.
Не карай раба маўчаннем, бо душа яе!

Зазыла ў цемрыве начным яе чало
як свечка.
Як быццам сонца узышло — святлей ад зор
гарэла свечка.

Ёй вочы спапяляе жарсць, а ногі ціснуць
ланицугі,
Ды непрыступнасцю сваёй сябе ратуе
свечка.

Яна і спальвае сябе, штоночы плачучы
наўзрыд,
Сяброўкай стала мне яна у збегу
непапраўных бед,
начная свечка.

Ды гэта полымя — не гнеў, маёй
бяссонніцы добра
Сваім дрывоткім язычком шаптала і
жадала свечка.

Даслаўшы ў сэрца матылька пняшчоты
цёплыя расткі,
Не толькі кроплямі агню, а вільгацю
паіла свечка.

Ці не таму, каб матылька пажарам
жарсці загубіць,
Падміргвала яму спакусна свечка?

Красуня тая, што мяне не падпусціла ў
свой шацёр,
Ці не дражніла так мяне, як матылька
дражніла свечка?

А можа, разам з матыльком праз ноч
пакутнюю да тла
Згарае з-за каханна свечка?

Хай, Наваі, твой каганец задзьмуць уздыкі
мук тваіх, —
Успыхнуў твар — твой дом стары
пняшчотай асвяціла свечка!

Калі я сэрцам і душой спазнаў калісь
маркоту,
Балела сэрцу і душа, ды я не кляў маркоту.

Ёсць здзек, ёсць іншых імат прычын для
смутку
Калі ж яна з усіх бакоў, ты паспрабуў яе
суняць, маркоту!

Каго пакрыўдзілі дарма і выйсця анідзе
няма,
Каго ў цямніцы цісне змок, з тым і
заручана маркота.

Я кляўся пазбягаць людзей, каб не
пакрыўдзіць іх нідзе,
Каб не пранікла ў душы іх ад горчы маёй
маркота.

Мне і ў глухіх пясках пустынь не трэба па
бядзе сабрат,
Бо нават прывідам сваім палохае мяне
маркота,

Куды з любоўю я ступаў, нянавісць толькі
сустракаў,
Ты ўся з нявернасці людскай, мая маркота.

О, краўчы, зразумей мяне, свой боль я ад
людзей цярылю,
Налі віна. Яшчэ, яшчэ. Няхай развеецца
маркота!

Няхай разгоніць цяжкі хмель усё, што
сумнае было.
Ад розуму ўсе беды ў нас. І ад забавы — адна
маркота.

Душа ў Наваі ў агні. І словы полымем
гараць,
Ды гэта меншая бяда, чым закаханага
маркота.

Тарджыбанды

Чаму не дружбакі з табояю мы, віно?
І клопат, і бяда гнятуць мяне даўно...

На гэты дзень зямны чым болей я гляджу,
Тым болей мне нагадвае ён ноч.

Хачеў нябесных цел прыроду я спазнаць,
Ды цёмна-цёмна там, як у глушы лясной.

Прыход мой у свет гэты і сыход з яго,
Відаць жа, ніткай звязаны адной.

Ні слова мудрых кніг, ні вера ў хараство
Загадку разгадаць не здольны ўсё адно.

Я верыў у людзей, сяброўства шанаваў,
А сэнс у чым жыцця, пытаю зноў і зноў.

І ўрач лячыў мяне, і цудатворца-шах,
Ды пасля лекаў іх хварэю я наноў.

І ты бяссільны тут, мой мнагамудры
баль, —
Усё ў мяне маё, няпэўнае яно.

Яшчэ цяжэйшы стаў майго нявер'я груз.
Цярпець я не хачу, давайце лепш віно.

Зноў у кабак бягу. Прашу віна. О, жах —
Разбіты чарапок трымаю у руках!..

О, краўчы, ранкам прынясі, прашу, таго
віна,
З якім учора не было, здаецца, сумна нам.

Ёсць уласціваць у яго — як чарку наліеці,
Хоць ты і п'яны ўжо даўно, а вып'еш зноў
да дна.

Паслухай, нека я сустрэў тых, хто даўно
сасмяя,
І здарылася тут са мною гісторыя адна.

І пацягнула зноў мяне адразу у кабак,
Як тую рыбу на кручок, кабак чапляе нас.

Пакінуў штосьці у заклад, заткнуў натуга
гляк,
Каб не растрачвалася моц. Каштоўная
яна.

Іду. Да дзевяці нябёс ужо рукой падаць.
Іду. Пасудзіну ясу, а на душы вясна.

Ды трэба ж, высачылі ўсё ж. Гляджу: з усіх
бакоў
Бягуць натоўпам на мяне, магутным, як
сцяна.

Разбіўся ў бойцы мой глячок. І ледзь не
плачу я.
Няма глячка. Няма віна. А ўсё мая віна.

Пабіты, сумны зноў пабрывіў я ў сціплы той
скляпок,
Смяяўся у руках маіх разбіты чарапок.

Бушуе мора — мроі ўсе змывае.
Любая кропля ў ім — нібы вада жывая.
Яго з казно нехта параўнае,
А хтось «Скарбонкай думак» называе.

Калі самоту я лячыў віном,
Дакор пачуўся чыйсьці за сцяной.
Што ж, буду піць цяпер і дзень і ноч,
Пакуль душы не зажыве ізноў.

Сто мукаў сэрцу кінула расстанне,
Душу разбіла, як страла, расстанне.
Спаліла сэрца мне датла расстанне
І попел ветрам замяло расстанне.

О, ветрык мой, калі і ты пняшчотным
будзеш,
Ты ружу ў кветніку гайдаць пняшчотна
будзеш

І цалаваць мой кіпарыс замілавана будзеш,
Шаптаць, што ў рабства я аддадзён ёю
будзеш.

Гадамі шэйха дакучалі мне правовы,
Ні розуму, ні сэрца не кранулі словы.
Ды прадавец віна душу мне ўзбунтаваў:
Адзін глыток — і песня ўжо гатова!

Калі, парваўшы пугы, я вырваўся з пакут,
Я думаў: мой спакой і воля тут.
Ды пакахаў цябе — зноў трапіў у халут.
Так звер — рване аркан, а — шыю сцісне
жгут.

Хто ідзе з народам — сапраўды хадок.
Ідзі з людзьмі і праўдай крок у крок.
Як шчыра папракнучы — прымі папрок.
А хваліць хлус — каб з тропу збіць знарок.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Чытаю ліст твой за радком радок,
Я вывучыў яго ўжо на зубок.
Я ў мора слёз адразу з ім паплыву,
Нібы апалы у ваду лісток.

Пераклад Казіміра КАМЕЙШЫ

АБДУЛХАМІД ЧУЛПАН

(1897—5.10.1938)

Абдулхамід Чулпан нарадзіўся ў горадзе Андзіжане ў 1897 годзе. Ён заснавальнік новай узбекскай паэзіі. З-пад пяра пісьменніка выйшлі ў свет дзясяткі кніг паэзіі, прозы, драматургіі і перакладаў. Да 100-годдзя з дня нараджэння А. Чулпана ў Ташкенце быў адкрыты мемарыяльны музей пісьменніка. Імем Чулпана ва Узбекістане названа адно з самых вялікіх і папулярных выдавецтваў.

Душа

Мая душа, скажы, чаму
Трываеш моўчкі кайданы?
Не маеш сіл, каб узляцець
Над светам, дзе няма вясны?
І тут знявага — вечны боль,
Ці вечна прыніжацца нам?
І ці не час нажам прыйшоў
І час парвацца кайданам?
І ты, душа, не памірай,
Ты — вечная, як гэты свет.
Скінь кайданы і вольнай будзь,
Ты вольная, як і паэт!

Ліст

Што погляд мой змагло тут рантам
ажывіць?

Знаходжу я ў сабе зноў незямную волю.
Надзеі нітка моцная ўва мне трыміць,
Душой не адчуваю ні трывог, ні болю.
Мой сад зялёны, і ўсё ў ім цвіце, жыве.
І ўсё ў ім сёння ласкай і дабром сагрэта.
І росы белыя іскрацца на траве,
І сонца промнямі зноў асыпае лета.
А песня ў светлым ручаі вадой гулівай
На дрэвах лісцю шчодра дорыць

прахалоду.

І вецер веснавы тут, як ніхто, ічаслівы
Танцуе з лісцем, адчувае асалоду.
Вось матылёк увесць, нібыта мак, чырвоны
Ляціць за страказой прыгожай,

непаўторнай.

Яна хавае тварык свой лістком зялёным,
Не хоча быць адразу матыльку пакорнай.
Жука на нітку дзеці моцна прывязалі
І ў неба адпусцілі, каб лятаў высока.
Нашто яны ў малога волю адабралі?
Няўжо не знаюць, што без волі жыць
нялёгка?

Ад смагі вусны я гарачыя сціскаю,
Іх не імкнуся намачыць вадой, спатоліць.
Ды я ў дзяўчат, якіх, нібы анёлаў, знаю,
Прасіць не буду пацалункаў аніколі.
І не пушчу агонь я аніколі ў сэрца.
Няхай дзяўчатамі паробяцца анёлы.
І кветкамі ў маю душу святло пральеца,
І я з дыханнем кветак буду век не кволы!
Не буду я дзяўчат анёльскіх цалаваць,
А буду ліст дрыготкі вуснамі сціскаць...

Нашы мары і мроі — цудоўныя ў нас,
Але праўду за выгляд нам не палюбіць.
І мне зоры, якія ўпрыгожылі б час,
У душы, як у клетцы, бясконца насіць.
Найцудоўныя мары, як кветкі ў
натхненні,
Вы люляйце жаданні мае і імкненні!

Імгненні каханья

Ты — уладарка зямных прыгажунь,
Гэта ў вачах я тваіх прачытаў,
І ўміг для птушкі ўжо лёсу свайго
З золата клетку навек змайстраваў.
Хоць і стамлёныя славу спяваць,
Кветкі смявалі ў цябе рад вачамі.
І салавей, іх раўнуючы, змоўк,
Доўгімі плакаў, самотны, начамі.
Думкі твае ж у вачах я чытаю,
І, калі б я быў паэтам, тады б
Я ў тваё сэрца ў даўнейшую рану
Вершамі вострымі цэліў заўжды б.
Бачыш ці не ты ў пурпурным адзенні
Тых, каго я сатварыў для цябе?
Ці вандравала ты ў новым сусвеце
Сцежкамі кветак маіх, што ў журбе?
І на шляху да цябе ліст апалы
Музыкай вершаў мне сэрца кране.
Ну ўжо калі ж меладычны твой голас
Скажа, што ты пакахала мяне?

З узбекскай.

Пераклад Віктара ШНІПА

РЭНАТ ХАРЫС

Рэнат Харыс — народны паэт Татарстана, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Расійскай Федэрацыі, нарадзіўся 6 мая 1941 года. Аўтар больш як сарака кніг. У гэтым годзе ў перакладзе на татарскую мову ў Казані ў выдавецтве «Магариф — Вакыт» выйшаў зборнік беларускай паэзіі «Калі ласка», у якім прадстаўлена трыццаць паэтаў Беларусі, пачынаючы класікамі і заканчваючы маладымі.

Сабаку выгульвае нехта ў цэнтры горада —
няхай будзе пільным, злосным і верным...

Каня выгульвае нехта пасярод стэпу —
няхай будзе паслухмяным, трывушчым і хуткім...

Ні сабакі ў мяне, ні каня... Таму я Слова
выгульваю, стоячы ў цэнтры сусвету.

Пырнік

Ён там расце, дзе часта маразы,
расце, дзе рэдкасіць кропелькі расы,

у трэшчынах расце высокіх гор
і дзе пяском замецены прастор...

І топчуць, і выполваюць, каб знік,
вымочваюць і паляць у агні.

І вось, здаецца, што яго няма,
але жыве яго душа сама,

нібы нацыянальны гонар!
ён захаванца і душу збярог.

Нам не стрымаць ад жалю слёз —
і ён, як дзіда, зноў з зямлі прарос.

Крапіва

Славаю сваёй яна
кветак усіх слаўней...

Яна, як страла, стройная,
як язык у мудрага, гострая.

Яна ў свеце раслінным
злым геніем лічыцца.
Не даткнешся — не зачэпіць,
калі ж зачэпіш, то зразумееш...

Калі имат яе — не падыходзь,
але яна і адна — у полі воін.
Яна — вартаўніца межай
усёй зялёнай імперыі.

Калі апякае, значыць, так трэба —
вучыць розуму за тое,
што прэсія без агляды
ці заблукаў не туды.

У непатрабавальнасці, жывучасці
анярэдзіла яна ўсіх і ўсё...
Яна, як страла, стройная,
як язык у мудрага, гострая.

Сярэбраны промень

Над Волгаю промень сярэбраны,
пракладзены поўнай;
разбудзіўшы сярэбраныя хвалі,
вецер выцек аднекуль.
Сярэбраныя хвалі калыхаюць
сярэбраны промень,
які паспеў пранікнуць
у сэрца стомленае маё.
Серабрысты звон,

які напоўніў сэрца,
то ўзмацняецца, то заціхае...
Сяджу я на беразе Волгі
і слухаю, як цячэ-журчыць жыццё.
Над серабрыстымі хвалямі
промень бяследна слізгае...
Усхваляваны, я спяваю
ціха-ціха і без слоў.
І зразумелая мне мая песня...
І не зусім зразумелая...
Вада Волгі — чорныя хвалі,
а берагі — серабрыстая пена...

Цяжкая ноша

І што за цяжкая ноша душу цягне ўніз?
Думаю-гадаю, але не знаходжу адказу.
Я зведаў здраду сяброў,
насіў на плячах халодныя труны,
уцякаў з райскіх садоў
і трапляў у кіпячае пекла —
ніколі не адчуваў такога цяжару
і такога невыноснага болю.
І што за цяжкая ноша душу цягне ўніз —
ледзьве асільваю нават дробныя пагоркі?!
І зразумеў: гару невыказанай удзячнасці
і невыкрыкнутых праклёнаў нашу ў сэрцы сваім...

Калі сумую

Калі сумую, не падыходзьце —
калі сумую, я хворы:
у палавіне сэрца бушуе полымя,
а ў другой палавіне трашчыць лёд.

Калі сумую, лепей маўчыце —
калі сумую, я — здзічэлы:
каханую ў святую ператвараю,
а сам сябе кляню.

Калі сумую, не суцяшайце —
калі сумую, я хворы:
у галаве пачатак ледаходу,
а ў сэрцы расце дзівяты вал.

Калі сумую, не паказвайцеся —
калі сумую, я звярэю...
Самота мяне так раздзімае,
што я не змяшчаюся ў гэтым свеце.

Калі сумую, не падыходзьце,
калі сумую, не суцяшайце,
калі сумую, не паказвайцеся,
калі сумую, лепей маўчыце...

Якія словы?

— Якія словы бываць моцнымі?
— Што думку напаўняюць энергіяй.
— А якія словы бываюць вострымі?
— Якія раняць душу.

— Якія словы бываюць цяжкімі?
— Тыя, што ператвараюцца ў слёзы.
— Якія словы бываюць смелымі?
— Што перамагаюць няпраўду.

— Якія словы бываюць халоднымі?
— Тыя, што баяцца праўды.
— Якія словы бываюць цёплымі?
— Прысвечаныя табе, каханая.

— І хто ж знаходзіць такія словы?
— Паэт знаходзіць. Ды толькі той,
які зведаў адно сапраўднае каханне
і тысячу здрад, але застаўся жывы.

З татарскай.

Пераклад Віктара ШНІПА

Усё — пра літаратараў

Намаганьнямі сяброў Брэсцкага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі пабачыла свет цікавае навукова-папулярнае выданне — «Творчы партрэт пісьменніцкай суполкі» (Брэст, Альтэрнатыва, 2018).

Сабраны не толькі творчыя біяграфіі і падрабязныя бібліяграфічныя звесткі пісьменнікаў абласнога аддзялення арганізацыі, але і даецца поўны пералік калектывных зборнікаў, у якіх друкаваліся іх творы, шырокі спектр публіцыстычных, крытычных, літаратурна-навуковых артыкулаў, манаграфій, рэцэнзій, апублікаваных у беларускіх і замежных выданнях. У бібліяграфічны даведнік уключаны таксама спісы водгукі-характарыстык, напісаных крытыкамі і літаратуразнаўцамі, на творы берасцейскіх пісьменнікаў.

Складанасць заключалася ў тым, каб сабраць адпаведную інфармацыю і сістэматызаваць яе. Задача паспяхова вырашана.

Адметна, што самы старэйшы творца сярод берасцейскіх літаратараў — Васіль Літвінчук, які нарадзіўся 1 ліпеня 1930 года ў вёсцы Галік Драгічынскага раёна. У падлеткавым узросце ён пабачыў і перажыў усе жахі Вялікай Айчыннай вайны. З 1943 года разам з бацькамі і сваякамі ваяваў у партызанскім атрадзе.

Самая маладая з сяброў аддзялення — паэтка і прэзійка Алена Гневушава, якая нарадзілася ў Брэсце ў 1993 годзе.

Аляксей Скакун, ураджэнец вёскі Дастоева Іванаўскага раёна, з'яўляецца самым ганаровым сябрам аддзялення. Доктар эканамічных навук, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь, аўтар шасці навуковых прац і сямі кніг, ганаровы грамадзянін Брэсцкага раёна.

Цяпер у чытачоў ёсць магчымасць даведацца значна больш пра творчыя здабыткі і літаратурны дасягненні пісьменнікаў. Выданне будзе шырока запатрабавана навукоўцамі, літаратарамі, работнікамі культурных устаноў, бібліятэк, школьнікамі, студэнтамі, настаўнікамі.

Надзея ПАРЧУК

ЦІ ПАДАБАЕЦЦА ВАМ ЗНОЙДЗЕНЫ ДОМ?

Дзе твой дом? У родным горадзе, дзе прайшло дзяцінства? Заўсёды там, дзе бацькі? У здымнай кватэры?

Што твой дом? Горад? Людзі? Успаміны? Кнігу Маргарыты Латышкевіч «Наш дом» («Мастацкая літаратура», 2018) паводле тэматыкі можна падзяліць на дзве групы. Персанажы першай — дзеці і падлеткі. Але нельга сказаць, што гэтыя творы арыентаваны на дзіцячую аўдыторыю, хутчэй наадварот: яны прызначаны для дарослых, якія ўспамінаюць дзяцінства. Гэта свайго роду настальгія — назіральна, вельмі падрабязна выяўленыя побытавыя гісторыі са школьнага і пазашкольнага жыцця. Дакладнае апісанне пэўных гульняў, сутыкненні з настаўнікамі і аднакласнікамі, сяброўства і вымушанае «сяброўства», першае каханне — такія пясчотна адноўленыя ў памяці падзеі і пачуцці займаюць першую частку апавяданняў. Дзеці і падлеткі існуюць адрозна ад дарослых і адасоблена ад іх — пераважна ў сваіх фантазіях. У гэтых гісторыях без напружанага развіцця сюжэта, статычных, але падрабязных, быццам кадры хронікі ці хутчэй рухомыя фотаздымкі, чытач пазнае самога сябе, сяброў, настаўнікаў, аднакласнікаў і так далей. Часам гэта персанажы, часам у апавед урываецца аўтар і пачынае прамаўляць ад свайго імя, распавядаць гісторыю са свайго жыцця. І тым набліжаецца да чытачоў, размаўляе з імі як з сябрамі і пераносіць у час цеплыні і святла, без непаразуменняў з сусветам і трывогі за будучыню.

Найбольш востра гэты настальгічны матыў праглядаецца ў апавяданні «Піястры», дзе згадваецца гульня ў піратаў і ўжо дарослы чалавек глядзіць на свае дзіцячыя скарбы. «Яны засталіся не там, а тады», — кажа аўтар, і няўлоўная плынь часу падаецца не жудасным пракляццем, а сілай, якая захоўвае і ахоўвае скарбы чалавечай памяці.

Але не ўсе ўспаміны — менавіта так хочацца называць творы пра дзяцей з гэтай кнігі — светлыя. Гармонія свету, пабудаванага фантазіямі, парушаецца тады, калі ў яе ўрываецца дарослы свет. Вось маці, якая не хоча жыць са сваім сынам, не разумее, як трэба паводзіць сябе з ім. Вось бацькі, якія вырашылі, з кім ты будзеш сябраваць, нават калі гэты чалавек табе абсалютна не падабаецца. Але менавіта такія моманты парушэння выключнага шчасця ва ўспамінах пра дзяцінства і робяць апавяданні сапраўднымі, пазбаўленымі стэрэатыпнай пастаральнасці, якая часта асацыіруецца з аповедамі пра дзяцей. Хаця атмасфера твораў, такая блізкая і знаёмая, нават на ўзроўні словазлучэнняў і моўных канструкцый, сустракае нас ужо ў першым апавя-

данні «неўтаймаваным бэзам» пад акном ды бабулінымі «адмысловымі аладкамі».

Персанажы, магчыма, з мэтай большай пазнавальнасці і ўніверсальнасці вобразаў, створаны даволі тыпова: хлопчык, які шмат чытае і мае дрэнныя адносіны з аднакласнікамі, занадта разумны хлопчык у акулерах — сын прафесара, настаўніца, якую баяцца нават нахабныя адзінаццацікласнікі, «усе трынаццацігадовыя дзяўчынкі павінны быць закаханымі». Апошні тэзіс, з якога пачынаецца апавяданне «У», спачатку ўспрымаецца даволі іранічна. І галоўная гераіня яго парушае, але ў канцы аказваецца, што яна таксама закаханая, але не так, як яе сяброўкі, і менавіта таму яна праносіць светлае пачуццё праз шмат гадоў, не памятаючы нават твару свайго абранніка.

Амаль усе творы, дзе галоўнымі персанажамі з'яўляюцца дзеці і падлеткі, — апавяданні стану, а не сітуацыі, і дзеянні, што там адбываюцца, працуюць як абгрунтаванне пачуцця, на якім засяроджаны тэкст.

Далей чытач паглыбляецца ў шэраг побытавых штодзённых сітуацый, патанае ў іронію, часам даволі жорсткай. Тут усё супрацьпастаўлена бязмежнаму спакою першай часткі твораў, з кожнага свае праблемы, але яны абавязкова ёсць. У тэксце сустракаюцца быццам тыя ж людзі, што і ў жыцці: прадавачка ў прадуктовай краме, непрыкметная адзінокая дзяўчына ў офісе, калегі-пляткаркі, надакучлівыя дальнія сваякі, жонкі, якія любяць паскандаліць і іх няшчасныя мужы. Усе яны створаны такімі карыкатурнымі, што часам становіцца страшна ад думкі, што ўсе дарослыя вакол менавіта такія. Бо «ўсё — гісторыі жывых людзей», заяўлена ў анатацыі. На некаторых апавяданнях, здаецца, нават павінна стаяць папярэджанне «Увага! Іронія!» або «Асабліва ўражлівым просьба не чытаць», а то як пасля такой праўды жыцця глядзець у вочы сваякам, не трэсціся ад жаху па дарозе ў паліклініку, проста размаўляць з людзьмі або спакойна дасылаць творы ў літаратурны часопіс. Іранічнае апісанне рэдакцыйнага быту — даволі выйгрышны прыём, ён вельмі добра стварае адразу і камічны эффект, і адчуванне непрыдуманай гісторыі, што амаль гарантуе прыхільнасць чытачоў. Але асацыяваць сябе з персанажамі твораў зусім не хочацца.

Большасць галоўных герояў — жанчыны. Амаль усе яны абавязкова замужам альбо «крытычна незамужам» і амаль ва ўсіх праблемы круцяцца вакол гэтага факта. Мужчыны звычайна жанатыя і моцна праз гэта пакутуюць — церпяць альбо бя-

сконцыя сваркі, альбо вымушаныя вегетарыянства, цвярозасць і ёгу тры разы на тыдзень. Амаль ніводнага слова пра каханне ў «дарослых» апавяданнях няма.

Але бывае, што праз безнадзейнасць і злосмех прабіваецца святло. У апавяданні «Латарэя» героі знаходзяць шлях, няхай і вельмі дзіўны, нека ўсталяваць гармонію ў адносінах. Але гэта, здаецца, адзіны выпадак. Становіцца вельмі сумна ад думкі, што многія знаходзяць у

гэтых іранічных апавяданнях жыццёвасць. Сустракаюцца выпадкі добрай іроніі, напрыклад, апавяданне «Рассінхрон» — простая размова пра тое, што час ад часу адбываецца з кожным, пазбаўленая цяжкай карыкатурнасці. Але асноўны матыў «дарослых» твораў — жорсткі сарказм, праз які часам прабіваецца сум, часам — спадзяванні на тое, што ўсё зменіцца да лепшага.

Аповесці, змешчаныя ў зборніку, вартыя асобных рэцэнзій. Фэнтэзі, якое ўключае элементы славянскай міфалогіі, выглядае незвычайным і арыгінальным: аўтар знайшла найлепшы спосаб рэалізаваць уплыў, які на яе аказалі кнігі Толкіна.

Наш дом — гэта рэчаіснасць. У гэтым доме некалькі паверхаў: мінулае, сучаснасць, будучыня. На кожным паверсе — кватэры-жыцці розных людзей, і кожны дзень мы зазіраем у вокны да нашых суседзяў, параўноўваем сваё жыццё з чужымі, сумуем, іранізуем альбо шчыра радуемся, глядзячы на іх. Часам спускаемся на паверх мінулага, часам імкнёмся ўбачыць, што адбываецца на паверсе вышэй. У кожнага ёсць калідор, які вядзе ў суседні дом — у свет нашых фантазій. І фантазіі — паўнаватарская яго частка, бо ў іх людзі хаваюцца ад жорсткага «дарослага» свету і ўласнага злосмеху. Гэта значыць, што і ў рэальным жыцці дабрыня пераможа?

Дар'я СМІРНОВА

Страхі Мешы

Амаль кожны з нас жыве з тым спрадвечна-беларускім пачуццём, што яго не цэняць, ім пагарджаюць, не адносяцца з належнай павагай за ўсё тое слаўнае і выдатнае, створанае для сваёй фірмы, газеты, школы, сям'і.

Надзея Ясмінска напісала філасофскую казку для дзяцей і дарослых «Чаму Меша не мае хаты» («Кнігазбор», 2018), у аснове якой і пакладзена гэтая заўсёдна-надзённая тэма.

Яшчэ не прачытаўшы казку, радуешся цудоўнаму друку, аэрадромна-шырокаму фармату выдання, а самае галоўнае — дражніць артыстычны эгацэнтрызм ілюстрацый.

Мастачка Кацярына Дубовік мала дбае пра тое, каб даць дзецям мультыплікацыйна-зразумелыя малюнкi ў стылі, скажам, такога майстра беларускай графікі, як Сяргей Волкаў.

Не, спадарыня Кацярына стварае свой стракаты, абстрактна-раскіданы свет (у нечым натхнёны графікай Макса Бекмана альбо Жана Дзюбюфэ), дзе штрыхі, як маланкі, працінаюць кнігу, ствараюць уражанне напругі ды эмацыянальнай няпэўнасці, якія цудоўна перадаюць унутраны стан галоўнага героя хатніка Мешы.

Чырвоныя, ярка-фіялетавыя плямы-выбухі, вострыя стрэлы і крывыя, змеяпадобныя лініі-дарожкі хаваюць за сваёй ваяўнічай стракатасцю тонкую, амаль празрыстую выяву Мешы. Але ў гэтым таксама няма асаблівай бяды. Хай дзеці яго шукаюць і вучацца разгадваць графічныя рэбусы Кацярыны Дубовік.

Некаторыя ілюстрацыі зачароўваюць напружана-трагічным гучаннем, гэтак блізім да амерыканскіх фільмаў жахаў, нахштальт «Яно», альбо казкам братоў Грым. Гаворка ідзе, напрыклад, пра разварот, дзе выяўлены адзінокі Меша, што сядзіць у глухім бары на высахлай галіне з такім жа непрыкаяным буслом. Героі намалюваныя на фоне поўны, якая ператварае іх, дзякуючы свайму святлу, у абвуглена-чорныя сілуэты, што з яшчэ большай выразнасцю падкрэслівае адрывата-сартраўскі настрой.

Гісторыя «дзіўнага стварэння» Мешы, які жыў за печкай, спрыяў гаспадарам, а тыя замест падзякі ўсяляк яго крыўдзілі, будзе блізкай не толькі дзетсадаўцам альбо малодшым школьнікам. Мешу выгналі са службы і зрабілі гэта дастаткова брутальна — «пераехалі ў новую хату, а старую падпалілі, каб Меша за імі не адправіўся».

Далей адбываецца самае цікавае. Надзея Ясмінска піша, што ў галоўнага героя, дзякуючы гэтым драматычным падзеям, з'явілася шчаслівая магчымасць за жыць самастойным жыццём, стаць унутрана і вонкава незалежным, але... неадчэпныя думкі пра «цёплую печку» не адпускілі.

Кожнаму з нас патрэбен той, на каго можна жаліцца, крыўдзіцца і атрымліваць «малако ў каціным сподку». Без гэтага мы дзічэем, акупаем у выратоўчае возера дэпрэсіі, чые ліпкія воды робяць нас, бы таго адзінокага Мешу, «чорным як вугаль, няўсмешлівым», а наша «пухнатая поўсць» становіцца «злямшчанай» і больш нагадвае іголку.

Надзея Ясмінска напісала кнігу (як бы гэта іранічна ні гучала) для ўсёй сям'і, бо страхі і перажыванні Мешы бываюць блізімі і зразумелымі многім з нас.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Даследчык. Сябар. Настаўнік

Памяці Міхася Мушынскага

Калі вядомы навуковец, аўтарытэтны ў сваёй сферы, сыходзіць з зямнога жыцця, калегі, сябры і сваякі згадваюць яго з цеплынёй і ўдзячнасцю. Аднак праходзіць месяц, год, дзесяцігоддзе — і імя чалавека патае ў шматгалосці новых падзей, забываецца ў мітусні штодзённага клопату...

У дачыненні да Міхася Восіпавіча Мушынскага, члена-карэспандэнта Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, занадта навукоўца, тэксталага і крытыка, такога не адбудзецца: ён пакінуў не толькі ґрунтоўную літаратуразнаўчую спадчыну, але яшчэ і некалькі пакаленняў вучняў, для якіх заўсёды быў узорам добразычлівасці, сапраўднай інтэлігентнасці, высакародства і адданасці справе. На вечары памяці, які быў прымеркаваны да саракавін з дня смерці даследчыка і прайшоў у Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа, калегі і сваякі згадвалі Міхася Восіпавіча як выдатнага педагога, чалавека таленавітага і дасведчанага, з цудоўным пачуццём гумару, які ўмеў стварыць добры настрой і захапіць літаратурай кожнага суразмоўцу. Гэтыя ўспаміны — даніна памяці сумленнаму, смеламу і прынцыповаму даследчыку айчыннага прыгожага пісьменства.

Тацяна Мушынская, пісьменніца, крытык, журналіст:

— Бацька быў вельмі дасціпны, вясёлы, жыццярадавы. Самыя яркія ўспаміны майго дзяцінства — паездкі ўсёй сям'ёй у лес, дзе мы збіралі ягады, смажылі бульбу і сала. Калі едзілі на бацькаву малую радзіму, у Быхаўскі раён, то не праміналі вандровак да Дняпра, хадзілі ў грыбы.

Але падчас працы над кнігамі Міхася Восіпавіч быў зусім іншы: засяроджаны, закрыты, у нечым нават суровы. Калі мы, дзеці, не вельмі добра сябе паводзілі або нешта не тое казалі, то адзін яго няўхвальны позірк быў больш красамоўны за любое пакаранне. Мне ў гады юнацтва здавалася, што суседзі, сем'і аднакласнікаў жывуць прасцей, вяселей, а таму наш «манастыр» часам выклікаў унутраную нязгоду. Пазней я, вядома, зразумела, што строгаць — абавязковая ўмова сур'ёзнай працы.

Бацька пазнаёміўся з маёй маці

Тамарай Фёдараўнай на філалагічным факультэце БДУ. Яны былі вельмі прыгожай, рамантычнай парай, цудоўна падыходзілі адно аднаму. Маці заўсёды захаплялася абаяльнасцю мужа, яго здольнасцю небанальна ўспрымаць свет — і наладжвала жыццё так, што ў гэтым маленькім сямейным каралеўстве бацька быў галоўны. Ягоны меркаванні ніколі

З жонкай Тамарай Фёдараўнай. Грушаўка, 1964 г.

не аспрэчваліся, па побытавых дробязях бацьку ніхто не турбаваў. Ён існаваў у высокіх сферах, вельмі не любіў побыт — і побыт яго не любіў, гэтая нелюбоў была ўзаемная. Маці даводзілася няпроста, бо яна працавала ў школе настаўніцай, у сям'і было двое дзяцей... Але такім чынам вызвалілася прастора і час, неабходны для чытання, асэнсавання, навуковай творчасці. Зусім нядаўна маці разбірала бацькаў архіў і знайшла прысвечаныя ёй кранальныя, праніклівыя вершы...

У дзяцінстве бацька шмат чытаў нам уголас. Памятаю, аднойчы ён пачаў чытаць сюжэтны твор пра вайну: ноч, вёска, адчуванне трагічнага напружання... Твор моцна мяне ўразіў, хацелася ведаць аўтара. Якое ж было маё здзіўленне, калі аказалася, што бацька напісаў гэта сам! Я здзіўлялася: «Чаму ты не пішаш прозу?» Тады мне здавалася, што ў вачах грамадства прэзак, паэт стаяць на вельмі высокай прыступцы. Ён іранічна адказаў: «А хто тады будзе карміць сям'ю?»...

Бацька захапляўся рознымі відамі мастацтва: літаратурай, музыкай, балетам, фата-

графіяй. У нас дома было шмат камплектаў кружэлак з запісамі класічных опер і балетамі. Ён заўсёды падтрымліваў зацікаўленні іншых і верыў, што гэта значна, сур'ёзна. Яму было цікава, чым займаюцца дзеці і ўнукі, што яны пішуць.

Міхася Мушынскага вельмі паважалі пісьменнікі і навукоўцы. Калі ён атрымаў ступень доктара навук, яму прапаноўвалі стаць рэктарам некалькіх вышэйшых навучальных устаноў. Але бацька лічыў, што адміністрацыйная праца — не яго справа, хацеў прысвяціць жыццё навучэнцям.

Яго галоўная даследчыцкая рыса — імкненне да сутнасці, аднавіць ісціну ў дачыненні да рэпрэсаваных пісьменнікаў, да аўтараў, якія рана сышлі з жыцця.

Ёсць такі выраз: «Вялікая энергія нараджаецца для вялікай мэты». Гэта быў менавіта такі выпадак.

Зінаіда Камароўская, дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея імя Якуба Коласа:

— Нягледзячы на высокі статус, Міхася Восіпавіч заўсёды быў добразычлівы, з аднолькавай павагай ставіўся да ўсіх супрацоўнікаў музея — і маладых, і сталых, заўсёды быў гатовы нешта ўдакладніць ці патлумачыць.

Ён быў не толькі галоўным дарадцам у коласазнаўчых справах, але і шчырым сябрам, з якім можна было паразмаўляць пра асабістыя справы, папрасіць жыццёвай парады.

Без Міхася Мушынскага не праходзілі ніводныя «Каласавіны», нязменным старшынёй якіх ён быў. Яго манаграфія «Якуб Колас. Летапіс жыцця і творчасці» — настольная кніга нашых супрацоўнікаў, усіх, хто цікавіцца аўтарам «Новай зямлі». Плёнам шматгадовага супрацоўніцтва з музеем стала і яго ґрунтоўная праца «Мае Каласавіны: 3 вопыту вывучэння літаратурнай і грамадска-культурнай дзейнасці Якуба Коласа». Міхася Мушынскі быў вялікім сябрам музея і найлепшым знаўцам жыцця і творчасці Коласа, мог расказаць пра яго гадзінамі, пераказваць такія падрабязнасці біяграфіі, нібыта ён быў яго блізім сваяком.

Міхася Кенька, літаратуразнаўца, перакладчык, дацэнт кафедры беларускай літаратуры БДУ:

— Наша сяброўства пачалося з агульнага захаплення фотасправай, а Міхася Восіпавіч нават здымаў відэа. Кола яго зацікаўленняў уражвала: балет, мастацкая гімнастыка. Ён вельмі любіў жарты, анекдоты — і выдатна іх расказаў, часта нават прыдумляў сам. Умеў узяць настрой сваім калегам і разам з тым — стварыць сур'ёзную працоўную атмасферу.

Менавіта Міхася Восіпавіч заахвоціў мяне ісці ў аддзел тэксталагіі Інстытута

М.Мушынскі — студэнт філфака БДУ, 1951 г.

літаратуры. Прапаноўваў даследчыцкія тэмы і ідэі навуковых артыкулаў для ўдзелу ў «Каласавінах», Гарэцкіх і Узвышаўскіх чытаннях. Шмат гадоў Міхася Мушынскі быў сакратаром савета па абароне дысертацый — і ўсе дысертацыі, якія прайшлі праз яго рукі, былі зацверджаны потым у Маскве.

Ганна Кісліцына, крытык, літаратуразнаўца, доктар філалагічных навук:

— Міхася Восіпавіч жыў сваёй працай і пры гэтым заўсёды падтрымліваў новае пакаленне, шчодро дзяліўся досведам і ідэямі. З пачаткоўцамі, маладымі даследчыкамі, якія яшчэ толькі паступалі ў аспірантуру, паводзіў сябе так, нібы яны ўжо былі зоркамі. Такі давер, спрыянне давалі сапраўднае натхненне. Для Міхася Мушынскага справа апекавання не была дзяржаўнай работай. На шматлікіх пасяджэннях савета па абароне дысертацый ён уважліва слухаў выступоўцу і падтрымліваў позірмам, кіўком галавы. Заўсёды чуў, што ты гаворыш, ведаў, што чытаеш, над якой тэмай працуеш.

Міхася Восіпавіч быў вельмі абыходлівы з жанчынамі, заўсёды элегантна апарануты, тактоўны. Многія згадваюць яго адметнае адчуванне гумару. Сапраўды, ён быў вельмі дасціпны, а на застольях выдатна спяваў. Ён шчыра клапаціўся, каб у кожнага з нас усё было добра, і мы адчувалі яго як свайго роднага, блізкага чалавека.

Міхася Тычына і Гаўрыла Гарэцкі, якіх звязвала з Міхасём Мушынскім не толькі прафесійнае супрацоўніцтва, але і шчырае сяброўства, падзяліліся ўражаннямі ад апошніх тэлефонных размоў, падчас якіх голас Міхася Восіпавіча гучаў хаця і крыху стомлена, але ўсё так жа дасціпна.

Імя Міхася Мушынскага застаецца ў беларускай навуцы не толькі дзякуючы вялікай колькасці прац, вызначальных для развіцця нашага літаратуразнаўства. Ён аднаўляў традыцыі пераемнасці паміж пакаленнямі даследчыкаў, што вылучае яго сярод астатніх навукоўцаў, і пакінуў па сабе шмат удзячных, адданных справах вучняў.

Сціплы ў жыцці і прафесійнай дзейнасці, Міхася Восіпавіч Мушынскі быў перакананы, што самае красамоўнае вызначэнне значнасці зробленага чалавекам — справы і кнігі, а не ліслівыя хваласпевы. Акадэмік, які прысвячаў абранніцы лірычныя вершы, пісаў прозу, захапляўся балетам... Магчыма, кніга ўспамінаў пра выдатнага даследчыка, якую будучы рыхтаваць у Акадэміі навук Беларусі, раскрые новыя грані яго таленту. Безумоўна, шмат знаходак падорыць і найбагацейшы архіў Міхася Восіпавіча, над разборам якога цяпер працуе сям'я.

Падрыхтавала Юлія ШПАКОВА
Фота з сямейнага архіва

З жонкай і ўнукамі Ягорам і Дзянісам, 1993 г.

Адзін на ўсе сады, прысады,
На ўсе здзічэлыя двары,
Як анідзе, зіхотка рады
З табой душой пагаварыць.

Стайць бярозка па-над тынам,
Каля калодзежа, адна.
Я прывітаю і вады дам,
Ажно расчуліца яна.

Спынюся пад стагоднім клёнам,
Як перад мудрасцю зямной.
О, колькі ў пошуме зялёным
Пяшчоты светлай і святой.

Іду па вёсцы і нямею:
Ліеца шчырасць тут сама.
Праз сум і радасць разумею,
Што адзіноты больш няма.

Зноўку дома пеняцца сады,
Белы вэлюм ахінае хаты,
Вечарам ад рэчкі праз брады
Саванам паўзе туман кудлаты.

Разліваюць трэлі салаўі,
Гояць сэрца цнотнаю пяшчотай,
Месяці з перапоўненай сяўні
Цемру абсынае пазалотай.

Мілая, радзімая зямля!
Дарагі, жывільны, дзіўны краю!
Толькі тут штоміг ішчаслівы я,
Толькі тут душой адпачываю.

І таму і ў ішчасці, і ў журбе,
Каб мяне прывеціў і расчуліў,
Я часцей тулюся да цябе,
Як малы калісьці да матулі.

У родных мясцінах

А дразды ў кустах спявалі слаўна...
Зноў іду іх слухаць галасы.
Край маленства! Свежа так і траўна,
Ціха, што пачуеш звон расы.

Высеклі алешнікі на дровы.
Што й казаць — іх сек калісьці сам...
І не ведаў, што губіў я спеў драздовы,
Гнёзды разбураючы драздам.

Не пяюць. Параніў толькі сэрца,
Будзе боль сачыцца ўсе гады.
І не росы ў травах тут, здаецца, —
Слёзы, што пакінулі дразды.

Луг спалоньвае кветам
На жывым дыване.
Найцнатлівае лета
Усміхаецца мне.

У вянку васьліковым,
Вочы — свежасць крыніцы.
Перад ім я, суровы,
Ціха падаю ніц.

Гладжу лета рукою
Канюшыну, званкі,
І яно, шапаткое,
Прыпадзе да ішчакі.

Скіну вобручы тлуму.
Прыме стомленаць дол.
І — ні болю, ні суму,
Толькі сонца наўкол.

Сыходзіць, лета, пачакай,
Пакуль, нібыта мячыкі,
Гайдае жоўтыя гарлачыкі
Дзяцінства светлая рака.

Пакуль надыхаюся ўволю
Лугоў чуліваю красой,
Пакуль санатаю жывой
Гучыць дзівоснае наўколле,

Пакуль душу не наталю
Яго цяплом да тых глыбіняў,
Куды самоты боль нахлынуў,
Адкуль вірыць: «Люблю! Люблю!»

Сыходзіць, лета, пачакай!

Я ад світаньня да змярканьня
Хаджу да лета на спатканне,

Жыццё вясёлкава-жывое
Яго ўбіраю ўсёй душою.

Яму спяваю гімны, оды,
Ваджу ў лугах з ім карагоды.
Я слаўлю сонца, навальніцу,
Малюся жыту і суніцам.

І незабудкам шлю паклоны,
У іх, цнатлівых, улюбёны.
І нават пацеркі расы
Збіраю ў сэрца для красы.

Хай, можа, дробяззю, дзівацтвам
Падасца гэта дзесьці вам, —
Ні за якія грошы ішчасія
Такога, людзі, не аддам.

Вузкая і цесная,
Вулка, бы карніз.
Лесвіца нябесная
Звесілася ўніз.

Сцежкай паміж травамі
Кінуся бягом,
Там, за пераправаю,
Вольніца лугоў.

Хвалямі іскрыстымі
Неба ажыло,
Сыплецца ігрыстае
Ліпеня святло.

Пралячу сцяжынаю,
Смолкі развіну,
Даль блакітна-сінюю
Басанож прымну.

Пралячу дарожкаю,
Разбуджу драздоў.
На кілім валошкавы
Лягу між жытоў.

Родным растрывожаны
Да ішчаслівых слёз.
Тут, дзе быў народжаны,
Сэрцам я прырос.

Ліпеньскі дзень. Дружна пчолкі
гудуць.

І агурочки, і ружы цвітуць.
Зэлачкі сушым пад нашай

страхой —
Самі сабе падымаем настрой...
Дзень лістападаўскі, стой, не

бязы,
Клін жураўліны, прашу, пакружы.
Восеньскім дням яшчэ днець,

халадзець,
толькі ля печы душы не сагрэць.

Хоць ногі не ідуць і вочы не
глядзяць,

хадзем да Гэлькі танчыць і
спяваць!

Ты з лясачкай, а я з кійком.
І толькі Гэлька...

А Гэлька з нітачак клубком!..

Жыві!..

Жыві, мой Брат! Жыві, жыві...
Хаця б на год жыві даўжэй!

У халоднай лютаяўскай зямлі
вясноты абуджаецца ручай.

Ён воды сінія свае
да Балтыкі адважна паімчыць,
і птах гняздо ізноў звіе,
не заспявае — закрычыць:
жыць!
Жыць!
Жыць!

Сагрэе сонейка зямлю
святлом пралескавых вачэй.
Цябе прашу, цябе малю:
Жыві! Жыві!
Хаця б на дзень жыві даўжэй!

Аднойчы...

Аднойчы, як і ты, і я засну...
І пакладуць мяне ў труну
з нагабляваных дошак,
і павязуць каля «Пасадніка» і

плошчы.

І дзень той будзе светлы і харошы.
Сабака абарве ланцуг
і пеўнік пракрычыць суседскі

тройчы.

Аднойчы я...

Аднойчы ты...
І кожны з нас аднойчы...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Прыязджай на хаўтуры, мой мілы.
Давязе цябе хутка цягнік.
Свае белыя лёгкія крылы
я павесіла ў сенцах на цвік.
Запыляцца яны ды і моллю,
не ішчадуць, час іх кране.
Прыязджай на хаўтуры па Волі,
на спатканне са мной без мяне...

неба...

Раздолле таленту, каб

раскрыцца.

У шатах клёна канцэрт такі,
Бы сонца

промнем іграе
на скрытцы.

Дуб

Здаецца,

імклівым
рыўком адным
Узняўся ён

на прыпячкі
бераг,

Каб пільным
паглядам сваім

Абшар навакольны
абмераць.

Узняўся і раптам нібы
здранцеў,

Тутэйшай красой
паланёны.

Ды так і спыніўся ў
высокай траве,

У казцы яе зялёнай.

Раскінуў ушыркі сваё
галлё —

Абсяг да сябе прысунуў,
Каб кожную раницу

можна было
Галубіць дзянніцу-

красуню.

Макаўку кроні ў
бяздонне падняў,

Куды нат вятрыску
сягнуць немагчыма,

Каб лёгка і вольна да
скону дня

У далонях гайдаць
аблачыны.

Як толькі з пясчаных
надпрыпячкіх круч

Грамы загудуць у
званіцы,

Ён тут жа гатовы
цуляць аберуч

У небе агністыя
бліскавіцы

Скрыпач

Летні ранак у хмарах
спрэс,

Ціха дробным
дажджом

заплакаў.

Толькі ітак — гарэза з
гарэз —

Не ведае скрухі ніякай.

На выдумкі ўсякія ён
штукар —

У шатах клёна
прыладзіў сцэну.

Мелодый сонечных
адиукаў —

Удзячны слухач іх
ацэніць.

Як самы славуты ў
ваколлі спявак

Ён стаў па-сучаснаму
модна-прыкольны.

Настроіць свой голас
здолее так —

Не зблытаеш з іншым
ніколі.

Спявае — і срэбра
нібыта звініць,

І чуецца гоман лясной
ручайны,

І быццам снуецца
нябачная ніць,

Што перашкоды для
суму чыніць.

Ужо ў небе заззяў
блакіт —

...Даўно хацелася запісаць тое, што роіцца ў думках штодня, што будзіць раптам праз ноч яркімі маланкамі радасці ці страху,

што выклікае ў душы роспач і трывогу...

Толькі збяруся і сяду за пісьмовы стол, як успамінаю перачытаныя не раз зацемкі Янкі Брыля ці цудоўныя эсэ Міхаса Стральцова і думаю: так, як яны, не напішу, бо не хапае таго філіграннага майстэрства, той яркай глыбіні думкі, той мудрасці і развагі.

І зноў адкладваю да лепшых часоў, і зноў у віры штодзённых спраў палохаюся перад прагай спавядальнасці, якая ўсё часцей прабіваецца праз тлум сустрэч, гаворак, неадкладных клопатаў.

Вось позірк выхоплівае з часопіснай публікацыі радкі: «Кнігі — гэта крокі лёсу. Кожная кніга — адзін крок. У лёсу няма «направа» і «налева», толькі «прама» і «ўперад». Да смерці. Можна параўнаць кнігі з дзецьмі, але дзеці не вызначаюць наша прадвызначэнне».

Гэта невядомая мне дагэтуль украінская пісьменніца Галіна Пагуцяк. Так не раз ужо бывала: выпадкова прачытаныя радкі раптам выклікаюць жаданне па-свойму працягнуць ці нават дапоўніць сваім бачаннем і зместам блізкія думкі і вобразы. Дзякуй, далёкая Галіна. Вы надалі мне смеласці паразважаць пра крокі лёсу — кнігі, якія сталі жыццём і лёсам.

...Мне востра гадзіць. Іду са школы. У партфелі — любімая кніга пра Васюка Трубацова. Дома — бабуля і смачная тушаная бульба, якая прэлася, чакаючы мяне ў печы. Вось распрануся, паем і пачну чытаць! Дарога праз завулак гразкая, у каляінах стаіць вада, і зноў, відаць, набяру бруднай жывы ў чаравікі. Дарма не пайшоў праз чыгунку. Там чысцей, хоць дарогі няма, а толькі вузкая сцяжынка праз балочыстае поле.

Наш пасёлак, не гарадскі і не сельскі, называюць «Пітомнік». Я ўжо ў другім класе і ведаю, што гэта па-руску. А па беларуску «пітомнік» — гэта «гадавальнік». Але так у нас не гавораць, хоць саджанцы дрэў, якія прыкапаюць для продажу за амбарам, называюць «гадунцы», або проста «саджанцы». Мама працуе ў канторы саўгаса, дзе гэтыя саджанцы вырошчваюць і прадаюць гаспадаркам і ўсім садаводам, бо пасля разбуральнай вайны паўсюль пайшла мода садзіць сады... А мы жывём з бабуляй, татам, мамай і маленькай сястрычкай у палавіне невялікага драўлянага дома. Месца хапае: мы з сястрычкай спім у зале, мама з татам — у маленькім пакойчыку, а бабуля — на печы. У зале ёсць этажэрка, куды я складваю бібліятэчныя кнігі, падручнікі і шывткі.

Кнігі не залежваюцца на паліцы, бо ў бібліятэку я бегаю амаль кожны дзень. На мяне там, бывае, глядзяць дакорліва і не вераць, што я так хутка ўсё прачытаў. А я крыўджуся і кажу, што магу пераказаць усё, што было напісана...

Да бібліятэкі ісці не так і блізка, бо яна — у «Доміку Пятра першага», непадалёк ад Сафіікі. Трэба прайсці праз Чырвоны мост над Палатой, падняцца ўверх да Кадэцкага корпуса, а потым зноў спусціцца да дзвінскай набярэжнай.

Чытаць для мяне — найвышэйшая асалода. Урокі я практычна не раблю: мне нецікава, бо аднакласнікі яшчэ чытаюць па складах, а я жыву ў іншым свеце. Там Цімур і яго каманда, Том Соер і яго цётхна Полі, там дзеці капітана Гранта і вершнік без галавы, там востраў скарбаў... Я думаю, што кнігі пішуць казачныя чараўнікі, якія жывуць у гарах ці на небёсах...

Перад сном я прыдумваю ім новы працяг, я хачу, каб любімыя героі жылі вечна, каб я вырас і стаў такі, як яны...

...У адной з кніжных шафаў у маёй малагабарытнай кватэры на паліцы — пажаўцелы ад часу том «Паэмы» Якуба Коласа. На шмукатуле, там дзе надрукавана паэма «Новая зямля», надпіс дробным акуратным почыркам: «Дарагой, мілай, чалавечнай Алесі, кветцы беларускай зямлі, майму другу на памяць».

18 VII. 1946 г.
Якуб Колас»

Гэтая кніга, як і яшчэ адна з дарчым надпісам класіка, мне засталася ў кватэры, дзе жыла раней Аляксандра Антонаўна Кетлер, якой Якуб Колас не толькі дарыў кнігі, але і прысвячаў вершы. Лёс мяне прывёў у гэтую сціплую двухпакаёўку досыць выпадкова. Пераехаўшы ў Мінск на працу ў часопіс «Вожык», я часова кватараваў на вострым паверсе вялізнага дома на вуліцы Русіянава, што ва Уруччы. У той час (а гэта быў самы канец дзевянарых) бясплатнага жылля ўжо нікому не давалі і трэба было самому клапаціцца пра тое, каб перавезці ў сталіцу сям'ю і вялізную бібліятэку, якую збіраў з васьмнаццаці гадоў.

Аднойчы позна вечарам я засядзеўся ў рэдакцыі. Не хацеў ужо адказаць на тэлефонны званок, але ўсё ж трыбку падняў.

Тэлефанавала жонка знаёмага пісьменніка.

Пазнаўшы, спыталася:

— Навум, мой Сяргей да вас сёння не заходзіў?

Пачуўшы адказ і каб неяк завяршыць размову, працягнула:

Крокі лёсу

Эсэ

— Дарэчы, а дзе ты ў Мінску ўладкаваўся?

Так я даведаўся, што знаёмая знаёмай яе дачкі прадае кватэру.

Гэтай знаёмай аказалася дачка Кетлер — Нэлі Антонаўна. Яна прыехала пасля смерці бацькоў у іх кватэру з Балгарыі, дзе жыла з мужам, трэба было вяртацца назад.

Убачыўшы маю сціплую кніжачку вершаў «Брама», якую я прынёс для знаёмства, яна сказала:

— Ахвотныя ёсць ужо, але паэту прадам у першую чаргу. Цана, праўда, як для ўсіх. Калі зараз грошай няма, чакаю толькі тыдзень, бо трэба з'езджаць.

Як мы з дачкой шукалі па знаёмых і родных грошы ў доўг, расказваць доўга ды і неістотна.

Так я засяліўся ў кватэру, дзе і сёння жывуць кнігі, на якіх уласнай рукой пакінуў надпісы класік беларускай літаратуры. І няхай гэтыя радкі прысвечаны не мне, але дух Коласа, слова Коласа нябачна лунаюць і над маім рабочым сталом.

...Я сядзеў у чытальнай зале нашай гарадской бібліятэкі. Мне было дзевятнаццаць гадоў, я працаваў транспарціроўшчыкам на заводзе шкловалакна, і паходы ў чыталку былі адзіным адхіленнем пасля рабочай змены, калі ніль ад фізічнай працы рукі і ногі.

А тут нейкі дзіўны незнаёмы пісьменнік, які піша па-беларуску пра Далёкі Усход, пра рамантычную гісторыю каханьня...

Уладзімір Караткевіч... Так востра ў полацкай чытальнай зале прыйшло для мяне імя творцы, які, бадай, змяніў мае ранейшыя погляды на беларускую літаратуру, які запаліў у душы той магутны агонь вернасці роднаму краю, мове, які палае ў душы і сёння.

...«Яны ляжалі, шчыльна прыціснуўшыся адно да аднаго, і слухалі тайгу. Хрыпла крычалі недзе ў гарах касулі. Укрытае попелам згасання, цьмяна памірала вогнішча. Недзе вакол хаты, часам глуха рыкаючы, хадзіў леопард. Звыклы да лёгкіх перамог у тых мясцінах, адкуль прыйшоў, ашалелы вар'ят, які і тут не бачыў адпору, ён хадзіў і рабіўся ўсё больш нахабным, бо не мог зразумець святасці гэтага месца. Тут не стралялі. Тут не было кары. І таму ён, відаць, лічыў дабрыву і высакароднасць чалавечую за слабасць і ўніклівасць. І таму хадзіў, часам разрываючы рыкам ноч. «Дрыжаць ля вогнішча. Дрыжаць у хатах. Гр-р-р. Безвалосся, пшчотныя, слабыя... Кх... кх... грр... мму... грр... Выходзьце, смачныя».

— Які гэта жах — быць, як ён, — ціха сказала яна.

І мужчына, невыносна-моцна абняўшы яе, прыпаў вуснамі да яе вуснаў.

...Недзе вакол хаты гойсаў леопард»...

Я загарнуў апошнюю старонку. Мне было і вусцішна, і хораша, шчокі палалі і хацелася плакаць...

Потым было і «Дзікае паляванне», і «Каласы», і «Хрыстос прыязміўся ў Гародні»... І зноў была радасць чытання, зноў апаноўваў высокі палёт удзячнасці, але ўжо такога ўзрушэння і прыліву шчырых слёз не было.

Я не рашыўся б гэта расказаць Уладзіміру Сямёнавічу падчас нашых сустрэч у Полацку, бо немагчыма было сказаць чалавеку тое, што гаворыш толькі сабе.

Караткевіч паказаў, што любоў і шчырасць ёсць галоўны чыннікі сапраўднай літаратуры, што Радзіма — не толькі геаграфічнае паняцце, гэта тое, чым варта жыць на свеце.

Яго кнігі рабілі нас беларусамі, запальвалі ў душы паходню праўды і веры.

...Учора гутарыў з адным знаёмым, які называе сябе пісьменнікам. Бо як жа інакш — больш за дзясятка кніг выйшла прыстойнымі тыражамі. Тое, што пішуць многія творцы, ён называе архаікай, нікому не патрэбнай макулатурай. Пісаць трэба крута, тое, што захопіць сюжэтам, бо сённяшняя літаратура — гэта бізнес. Таму маркетынг, піяр — неабходныя атрыбуты цяперашняга літаратара.

Можна было б адмахнуцца, спісаць усё на бязладдзе нашага часу, але, на жаль, у такіх выказваннях ёсць і свая праўда. Сумна, канечне, што значную, сапраўдную літаратуру заглушае шырскажыў, але не ўлічваць стан сённяшняга грамадства, дзе сацсеткі часам замяняюць і кнігу, і тэлевізар, і кіно, нельга. Таму, хацелася б нам ці не хацелася, мастацкае слова трэба абараняць, у тым ліку, і сучаснымі сродакмі.

І ісці на прэзентацыі, на сустрэчы з чытачамі, колькі б іх ні збіралася.

Гэта сур'ёзнае супрацьстаянне той пошласці, бяздарнасці і графаманіі, што запаланілі нашы кнігарні, інтэрнэт, калі рушацца ўсе традыцыйныя ацэнкі якасці твораў.

...Да дзясятага класа, шчыра кажучы, чытаннем паэзіі я не надта захапляўся. Ведаў на памяць са школьнай праграмы Пушкіна і Лермантава, Купалу і Коласа, Броўку і Куляшова...

Потым неяк аднакласнік Саша прызнаўся, што ён піша вершы. Ды і я, шчыра кажучы, нешта крэмзаў для сябе ў блакнот... Так паэзія патроху ўваходзіла ў жыццё.

Аднойчы мы з сябруком набрылі выпадкова ў кнігарню і ўбачылі на прылаўку кніжку Андрэя Вазнясенскага «Ахілесова сэрца».

Мы ўжо ведалі, што Вазнясенскі і Еўтушэнка ў кнігарнях — гэта дэфіцыт. Як аказалася ў адкрытым продажы гэта невялікая, але прывабна аформленая кніжка? Мы з Сашам тут жа склаліся і набылі адзіны, што быў у кнігарні, экзэмпляр.

Я і цяпер памятаю амаль усё, што там было, на памяць: і пра Озу, і пра гета ў возеры, і пра лейтэнанта Эрнста Невядомага, і пра антыміры... Да гэтага мы не ўяўлялі, што паэзія можа быць такой. Да нас далучыўся трэці сябар Дзядзька Том, дваровы аўтарытэт, які палюбіў Вазнясенскага і да канца сваіх дзён (а ён памёр ад адзіноты і суму) цытаваў яго пры ўсіх выпадках жыцця. Потым для мяне захапленне Андрэевай пазнейшай паэзіяй крыху прытупілася, але гэта як першае каханне — светлае, высокае і настальгічна страчанае.

Па сутнасці, менавіта Андрэй Вазнясенскі прывёў мяне ў вялікі свет сапраўднай паэзіі.

...Гутарыў учора з сынам пра літаратуру. Прыемна, што нашы густы супадаюць, нягледзячы на розніцу ва ўзросце.

Што да абмеркаваных некаторых папулярных у пэўных колах літаратараў, то пры наяўнасці несумненых здольнасцяў ім бракуе веданне сапраўднага жыцця ды творчасці тых, хто быў перад імі. Такое ўражанне, што яны лічаць, быццам толькі з іх пачынаецца сапраўдная літаратура. Увогуле, гэта ахайванне ўсяго, што было раней у айчынным паэзіі і прозе, — нібы дзіцячая хвароба, і дай бог, каб яна не стала хранічнай.

Хай бы хто-небудзь з іх напісаў нешта вартае, што можна без цяжкасці адшукаць у Броўкі ці Танка, Брыля і Шамякіна, якіх яны высмейваюць.

...Часам, калі чую на адрас некаторых літаратараў вызначэнне з прыхаваным папрокам «чыноўнік», становіцца і крыўдна, і смешна. Крыўдна, бо змешваюцца паняцці таго, што напісана аўтарам, з яго месцам у соцьюме, а смешна, бо ўжо якім чыноўнікам быў, скажам, Генадзь Бураўкін, але па значнасці паэтычнай творчасці увайшоў у шэраг самых выбітных і таленавітых твораў нашай літаратуры.

Звернемся да біяграфій класікаў сусветнай літаратуры, найперш рускай.

Чыноўнікам быў Грыбаедаў, высокія дзяржаўныя пасады займаў Дзяржавін, Цюгчаў, Фет, Салтыкоў-Шчадрін, Лажэчнікаў...

Чыноўнікам ад літаратуры былі Аляксандр Фадзееў, Мікалай Ціханаў, Валянцін Катаеў, Аляксандр Твардоўскі, Сяргей Зальгін, Рыгор Бакланаў, нашы Міхась Лынькоў, Янка Брыль, Пятрусь Броўка, Ніл Гілевіч, Максім Танк, Іван Шамякін, Васіль Зуёнак, Аляксандр Жук...

На высокіх пасадах у дыпламатычнай службе вызначаліся Чынгіз Айтматаў, Алжас Сулейменаў, Яніс Петэрс, чые дасягненні ў літаратуры бяспрэчныя.

І ў той жа час мы ведаем выдатных твораў, якія не толькі пасады не мелі, а нават былі так званымі «асацыяльнымі элементамі», падвяргаліся ганенням з боку ўладаў. Гэта і Міхаіл Булгакаў, і Аляксандр Грын, і Сяргей Ясенін, і Восіп Мандэльштам, і Іосіф Бродскі...

За творчасць мы шануем Міхаса Стральцова, Анатоля Сыса, Анатоля Сербантовіча, хаця, дзеля справядлівасці, нашы так званыя «літаратурныя чыноўнікі» не стваралі ім перашкод і не закрывалі ім дарогу для публікацыі ў перыёдыцы і выданні кніг.

Таму, на мой погляд, дзяленне сярод сапраўдных твораў па іх месцы і пасадах контрпрадуктыўна.

Іншая справа — калі пасады і заслугі некаторых спрыяюць незаслужаным хваласпевам, узвелічэнню сярод калег, высокім тыражам і прэміям.

Але гэта ўжо іншая гісторыя.

...Нехта з вядомых пісьменнікаў казаў, што ён больш перачытвае, чым чытае новае. Я хоць і стараюся сачыць за тым, што выходзіць з друку, цяпер таксама люблю перачытваць тое, што некалі ўпадабаў. Вось і зараз на стала побач з зачытаным томікам Янкі Брыля — кнігі Андрэя Федарэнкі. Яго «Сечка», «Мяжа».

Андрэй на старонках кнігі вымаўляе: «Аўтар піша, абагульняючы такім чынам, каб іншаму — чытачу — можна было ўспомніць сваё і параўнаць. Аўтар нібы кажа: «У цябе, мой незнаёмец, не было вольнага часу заўважаць усё гэта, а жыццё такое кароткае, хуткаплыннае. І трэба радавацца кожнай хвіліне яго, вучыцца любіць, цаніць моманты яго... Вось ты, мой чытач... навучыся разам са мною (калі ў цябе няма часу ці ўмення) заўважаць гэтыя драбніцы, адкрываць іх у будзённым...»

Сапраўды, прыдумаць нешта новае немагчыма. Наадварот, калі сваё, патаемнае, адгукнецца ў нечай душы як яго ўласнае, тады і будзе той кантакт чытача і творцы. З Андрэем у мяне такі кантакт ёсць. Увогуле, лічу яго адным з самых значных нашых пісьменнікаў. І шкадую, калі нейкія модныя апошнім часам імёны нібы засланыя постаці гэтага знешне вельмі сціплага, але магутнага талента творцы.

На беразе жыцця, на беразе Дзвіны

Гэта было вясной 1988 года. Ад 17 да 30 мая па Дзвіне-Даўгаве праходзіла экалагічная экспедыцыя пад дэвізам: «Мір — планеце, здароўе і моц — Зямлі!»

Нагняльнікам гэтай міжнароднай падзеі быў Васіль Цімафеевіч Якавенка — прэзаік, публіцыст, грамадскі дзеяч.

На яго покліч адгукнуліся вучоныя, пісьменнікі з Расіі, Беларусі, Латвіі. Мы падарожнічалі то праваруч, то леваруч агульнай для трох народаў ракі. Даўжыня яе — 1020 км, а ў межах Беларусі — 335 км, дзе лірычна гуцаць прытокі Дзвіны: Усвяча, Палата, Дрыса, Сар’янка, Каспля, Лучоса, Дзісна, Друйка. Далучаю сюды і Мёрыцу, і Волту, на якой нарадзіўся.

Удзельнікі мірнага паходу вывучалі экалагічны стан берагоў, а таксама помнікі гісторыі і культуры. Спецыялісты аналізавалі ўмовы гаспадарання і побыту насельнікаў. Па дарозе ад возера Ахват-Жаданне спыняліся ў Андрэянопаля, Веліжы, Віцебску, Бешанковічах, Полацку і Наваполацку, Верхнядзвінску, Друі, Краславе,

Сярод удзельнікаў экспедыцыі, арганізаванай Васілём Якавенкам, былі яго паплечнікі-аднадумцы ў экалагічных даследаваннях Віктар Плужнікаў, Іван Шкатулаў, расіянін Вячаслаў Вераб’ёў. Біялагічны факультэт Латвійскага ўніверсітэта закончыла Ая Лацэ. Працавала літаратарам, журналістам. Біялагічны факультэт закончыў і Эгіл Зырніс — журналіст, паэт, які і да гэтага часу працуе ў рыжскай газеце. Журналістам, прэзаікам зарэкамендаваў сябе Артурс Сніпс. Разам з Дайнісам Іван-

сам ён выступаў супраць будаўніцтва Даўгаўпільскай ГЭС. Запомніўся і яшчэ адзін удзельнік латвійскай сябрыні — Юрас Кунас, этнограф, паэт, які працаваў у Этнаграфічным музеі прыроды Латвіі.

І літаратару можна назваць краязнаўцамі-этнографамі-асветнікамі... Заўважу толькі, што ўдзельнікам нашых прыгодаў быў рускі паэт, перакладчык Іосіф Васілеўскі, які доўгі час працаваў акцёрам тэатра... Мы дазналіся, якім экалагам, сапраўдным нетразнаўцам роднай зямлі аказаўся рускі літаратар, творца так званай вясковай прозы Іван Афанасьевіч Васільеў. За кнігі нарысаў, у якіх даследаваў «зямлю вытокаў — Валдай», і іншыя быў узнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй імя М. Горкага, у 1986 г. стаў лаўрэатам Ленінскай прэміі. Пісьменнік змагаўся з духоўным апусташэннем вёскі. Для яго экалагічнае выхаванне — гэта маральна-этычнае выхаванне чалавека. І ён узвёў на сваёй радзіме Дом экалогіі — стварыў своеасаблівы маленькі ўніверсітэт. Для выхавання здаровых нораваў людзей у вёсцы Боркі Вялікалукскага раёна і стаў дзейнічаць культурны цэнтр з музеяем, бібліятэкай, выставачнай залай, Домам экалогіі...

Унікліва праседжваў у размовах з Іванам Васільевым і апантаным экалагам Васілём Якавенкам: насычаўся яго думамі. На працягу двух тыдняў працы нашай экалагічнай экспедыцыі мы сустракаліся ў Полацку з пісьменнікамі Уладзімірам Арловым, Сержуком Сокалавым-Воюшам... Цікава было пазнаёміцца ў Андрэянопаля з краязнаўцамі Э. Шымкевічам. Даведаліся, што ў 1950 г. быў устаноўлены слуп на месцы пачатку Заходняй Дзвіны (Эрыдана, Рубона, Дуны, Дзіны...). Выток яе —

Васіль Якавенка прамаўляе пра задачы экспедыцыі.

Дзвінец — у возеры Каракіна ў Цвярской вобласці, на Валдаіскім узвышшы. Гэты ж Дзвінец упадае ў возера «Охват Желанье».

З усіх нечаканасцяў і ўзрушэнняў згадаю мо толькі пра ўбачаны помнік вялікаму ўсвятлену матэматыку (і не толькі) — Софі Васільеўне Камалеўскай (1850—1891). Для музейнага будынка ўспомніліся тыя беларускія эрытрацыты, якія і сёння журчаць па ўсім свеце...

То колькі ж гадоў шляху «з варагаў у грэкі», бо пачалі ж асвойваць яго недзе ў IX—XI стагоддзях? Праходзіў ён і каля румаў палізу майго роднага Лявонпаля, злучаючы Прыбалтыку і Скандынавію з Паўднёвай Руссю і Візантыяй... Быў адным з асноўных фактараў утварэння і маёй (Белай) Русі. «А дзе цяпер той уцаркоўлены Царград? / На беразе жыцця, на беразе Дзвіны / стаіць вялікі рум яшчэ з часоў вайны. / Сцякае з бярвяна жывіцы даўніна. / А беражэ той рум і Волта, і Дзвіна. / Здалёку чую гул сасновага камяля: / нібы заве мяне прыдзвінская зямля. / А я Дзвіне — ніхто, пакуль (як ні лаўчы) / ляжаць мае сцягі, маўчаць мае мячы. / Здалёк свіціцца рум бурштынавай лускай — / і воляй баравой, і доляю людской. / З яго я свой ганок вяжу... / На быстраку спазнаць жыццё ракі, спазнаць жыццё раку».

Так, жыццё гэтай ракі ўлілося і ў маё жыццё. Адгукнулася ў лёсе, у творчасці. Праплылі па рэчышчы рэчаіснасці і кінулі якар у Латвію мая сястра, нашы з Нінай бацькі. Многа гадоў-прыбоў я аддаў служэнню зямлі Райніса ў стварэнні перакладаў ды выданні кнігі і стаў кавалерам ордэна Трех Зорак Латвійскай Рэспублікі. І сёння гэтая рака жыцця — на быстраку. Таму 30-годдзе той падзеі, калі мы бралі ў абдымкі выток з вусцем, зноў заіскрыліся на вёслах Памяці.

Сяргей ПАНІЗНІК, фота аўтара

Васіль Якавенка і рускі пісьменнік Іван Васільеў.

Даўгаўпільсе, Екабпілсе і Крустпілсе, перш чым трапіць у Рыгу. Гэта была другая пасля выступленняў супраць узвядзення Даўгаўпільскай ГЭС акцыя людзей розных нацыянальнасцей у абарону зямлі, яе скарбаў, культурнага асяроддзя ў басейне Дзвіны-Даўгавы.

Самым шчырым і апантаным летапісцам той ужо гістарычнай падзеі аказалася латышка Ая Лацэ. У часопісе «Карогс» («Сцяг») яна па гарачых слядах надрукавала нарыс «З грэкаў у варагі». Урывак з яго ў перакладзе з латышскай мовы Нінай Янсэ (у дзявоцтве Панізінік) быў змешчаны ў кнізе «Крывіцкія руны: Беларускія пісьменнікі Латвіі» (2003 г.). Там можна знайсці спасылкі і пра наведванне дэлегацыяй з трох дзяржаў Асвеі, Сар’і, Бігосава, вёскі Цінкаўцы на прыбярэжжы Дзвіны, дзе быў заснаваны мною этнаграфічна-краязнаўчы музей «Хага бабкі Параскі на Шляху з Грэкаў у Варагі» яшчэ ў 1979 г. У той сядзібе і начавалі «тры народы».

ДРАЎЛЯНЫЯ КАЗКІ

Замест чароўнай палачкі ў майстроў былі сякеры, пілы розных памераў, разцы і дзесяць дзён, каб стварыць цуд. Сёлета, за час правядзення XVII Мінскага абласнога свята-конкурсу майстроў манументальнай скульптуры «Сонечная цеплыня дрэва», якое праходзіла ў Любані, лепшыя разьбяры краіны філігранна выразалі казачных персанажаў з твораў пісьменніка Івана Муравейкі — для арт-алеі «Святлом душы ажыўленае дрэва». Дванаццаць таленавітых разьбяроў, сярод якіх — чатыры народныя майстры.

Падчас правядзення пленэру ствараліся новыя легенды, бо ў кожным дрэве, як калісьці лічылі магі-друіды, ёсць свая душа і загадка. Некаторыя раскрылі такія таямніцы, нагадалі такія сюжэты, пра якія можна пісаць паданні! Напрыклад, разьбяр з Іванца Мікалай Задрэякі нагледзеў сабе адмысловую стваліну, а вось рэшткі старога ланцуга, замацаванага ў драўніну, заўважыў не адразу. На счарнелыя звёны звярнула ўвагу дзяўчынка і паказала іх майстру, які ўжо збіраўся выразаць савянят у гняздзе. І тут у думках ажылі і затрапяталі зусім іншыя вобразы — Любань, Любоў, бялюткія лебедзі...

І стаў майстар выразаць закаханых птушак, што імкнуцца адна да адной, паяднанымі непарыўнай сілай. І яднаў іх... той самы стары ланцуг, які ішоў з самага сэрца дрэва.

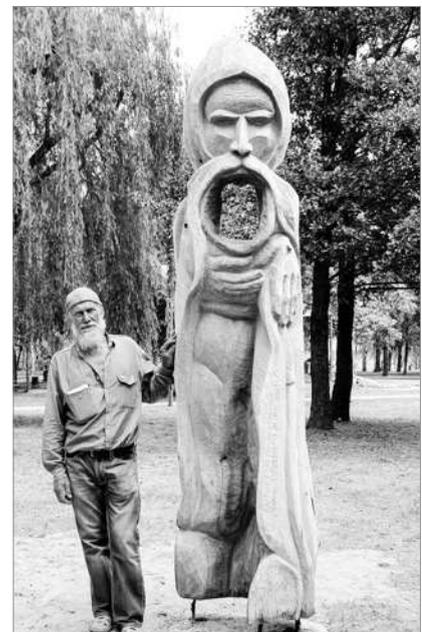
Мы дакладна не ведаем, хто і навошта замацаваў гэты звязак у малады дубок больш як стагоддзе таму. Але, здаецца, нездарма таямнічая стваліна ў наш час трапіла ў рукі мастаку! Старажытнае дрэва зноў ажыло дзеля таго, каб маладыя пары прыходзілі да яго з добрымі думкамі, мілаваліся, фатаграфаваліся і давалі клятву вернасці...

Менавіта скульптуру Мікалая Задрэякі пад назвай «Лебядзіная вернасць» і вылучылі ў намінацыі «Прыз сімпатый глядачоў». Кожнага з разьбяроў ушанавалі за

стварэнне брэндаў Любанскага краю. Ацаніў манументальныя творы і Іван Муравейка. «Нованароджаныя» казачныя героі адметныя, жывыя, арганічна ўпісаліся ў ландшафт, сталі яго часткай і прывабнымі арт-аб’ектамі, якія надаюць гораду непаўторны вобраз.

Старшыня Беларускага саюза майстроў народнай творчасці Яўген Сахута заўважыў, што XVII Мінскае абласное свята-конкурс «Сонечная цеплыня дрэва» мела адметныя асаблівасці. Упершыню вызначылася тэма ўшанавання выдатных землякоў і іх спадчыны, якую вырашылі захаваць і прадоўжыць. Дзякуючы атмасферы сяброўства і добразычлівасці свята перастае быць конкурсам. І журы, і глядачам цяжка вылучыць лепшых сярод прафесіяналаў, натхнёных гісторыяй і народнымі традыцыямі. Таму свята-конкурс набывае статус пленэру. У наступным годзе мастакоў чакае не менш багатыя легендамі край: сімвалічную эстафету правядзення мастацкага фэсту прыняў Нясвіж...

Анжаліка КУЧЫНСКАЯ, фота аўтара

Анатоль Сярчэня і яго скульптура «Волат-чарадзеі»

ЦЕСНА І СНАВАЦЬ У ЗВЫКЛАЙ ФОРМЕ

Як даўно вы наведвалі музей проста так?.. Памятаю, як у мяне гэта было ўпершыню. Сярод старых экспанатаў выразна адчувалася гісторыя, змена прыярытэтаў і эпох. Толькі больш туды ісці не захацелася: пабачыла, запамніла ды хопіць. Але зусім нядаўна задумалася, у чым прычына таго, што я не вярнулася зноў: у мяне пэўнае ўяўленне пра музейную функцыю ў цэлым?

Сучасны музей — гэта не проста пыльны архіў, дзе акуратна раскладваецца памяць чалавецтва, захаваная ў рэчах. Уласна функцыя музея, які працуе як фонд захоўвання, была дарэчная сто гадоў таму. Сёння музеем цесна існаваць у звычайнай форме. Таму і ўзнікаюць розныя праекты і ініцыятывы — цяпер вельмі часта месцам правядзення літаратурнага вечара ці камернага канцэрта становяцца музеі. Я вырашыла зазірнуць у мемарыяльны музей-майстэню Заіра Азгура. А заадно даведацца, як музей выходзіць за рамкі энцыклапедычнага вызначэння «ўстанова збору і захоўвання».

Пра ўнутраны складнік музея, яго пазафондавую дзейнасць са мной пагадзіліся паразмаўляць яго супрацоўнікі. Забытымі калідорамі праз выставачную залу ўглыб збудавання падыходжу да кабінета, дзе пануе нейкая асаблівая ідылія: усё пакрыта дрэвам, а зверху ўзвышаюцца творы Азгура — бюсты дзеячаў палітыкі і мастацтва. А вакол — людзі: актыўна працуюць за камп'ютарамі, нешта бурна абмяркоўваюць і гучна гавораць па тэлефоне пра запіс у студыю лепкі. Паспрабавала паглыбіцца ў сутнасць таго, што адбываецца. Неўзабаве падышоў Дзмітрый Міхееў, навуковы супрацоўнік музея, які ведае ўсё пра дзейнасць установы — усіх яе складнікаў.

У маі гэтага года я наведвала музей Заіра Азгура — падчас канцэрта адной андэграўнднай групы. Не сказаць, што сам канцэрт сабраў незлічоную колькасць слухачоў, таму ўзнікла пытанне: а ці сапраўды музеі праводзяць імпрэзы для прыцягнення як мага большай колькасці наведнікаў? Ці не ўплывае на іх прыток манаграфічнасць музея і нязменнасць асноўнай экспазіцыі?

— У нас няма мэты мець пэўную колькасць чалавек у дзень — іх можа быць дзесяць, а можа, і не быць зусім. Але музей аднаго мастака не пакутуе ад таго, што наведвальнікі прыходзяць толькі аднойчы, наадварот, у нас адметная сітуацыя, — тлумачыць Дзмітрый. — Часта прыязджаюць замежнікі, бо для іх гісторыя СССР — тое, што закансервавана менавіта ў нашым музеі. Пасля ўводзін пяцідзённых віз наш музей стаў асабліва прывабным для такіх гасцей. Да нас мэтанакіравана прыязджаюць нават з Лацінскай Амерыкі! Для замежнікаў гісторыя Савецкага Саюза зусім незнаёмая і незразумелая, а таму цікавая. Нехта прыходзіць паглядзець на Заіра Азгура як прафесійнага скульптара, нехта — як на адлюстраванне цэлай эпохі.

І тут я зразумела, што праблема нават не ў колькасці наведвальнікаў, а ў зацікаўленасцях самога музея і людзей, якія ў ім працуюць. Музейныя работнікі шукаюць новыя шляхі раскрыцця фондаў і незвычайныя мадэлі развіцця.

— Нам нецікава існаваць у адным фармаце, — кажа Дзмітрый. — Выкананне адной

простай функцыі — накіраванне тых музеяў, якія не хочуць, каб чалавек прыйшоў да іх другі раз.

Са сваімі музейнымі функцыямі былая майстэрня Заіра Азгура спраўляецца ідэальна. Іншая справа, што асноўная экспазіцыя не мае магчымасці хоць нейкага абнаўлення. Менавіта таму супрацоўнікі вырашылі, што будзе надрэнна адасобіць памяшканне для часовых выставак сучасных скульптараў. Напрыклад, мне пашчасціла падчас таго самага канцэрта зазірнуць у залу неазгураўскай скульптуры — там велічна ўзвышалася работа Аляксандра Шапо.

— Так, існуе пэўны парадокс, — усміхаецца Дзмітрый. — Поруч з экспазіцыяй Заіра Ісакавіча, дзе дамінуюць Ленін і Сталін, мы змяшчаем сучасныя інсталяцыі. Але гэта сведчыць пра дыялог культур і часоў, які толькі падагравае цікавасць да музея.

Калісьці тут быў асобны ўваход на пастаянную выстаўку і часовыя экспазіцыі. Але супрацоўнікі вырашылі, што ў гэтым няма патрэбы: людзі могуць прыйсці на адно мастацтва, але адначасова пазнаёміцца з іншым. Дзмітрый перакананы, што сучасны музей не можа толькі захоўваць і выстаўляць экспанаты. Менавіта таму ў музеі Азгура ёсць тры платформы: мемарыяльная, эксперыментальная і адукацыйная. Тут робяць праекты і фестывалы не столькі дзеля выгады, колькі дзеля прасоўвання новага — у плане ідэй і формаў. Большасць імпрэз андэграўндныя, а таму цікавыя пэўнаму гледачу.

Запушчаны фест «Кінемо». Класічны тапёр на свяце нямога кіно, унікальны музычны кампазіцыі на пляцоўцы для імпрэзаватараў праекта «Імпралета», «Банкер-фэст»... Дзмітрый не без захоплення расказвае пра вартасці ідэй і задум каманды музея. А я думаю пра тое, чаму ж так і не захацела зноў вяртацца ў музей, наведаны ў дзяцінстве. Пэўна, таму, што стэрэатыпна стаўлюся да некаторых рэчаў і забываю, што ўсё змяняецца. Цяпер нават жалезабетонны кансерватызм можа трапіць пад уплыў лёгкай рукі мадэрнізацыі — і атрымаецца вельмі сучасна.

Гутарку мы завяршалі ў фарматарскай — там, дзе захоўваюцца прылады мастака. Пакуль я разглядала каркас для скульптуры Марка Шагала, у пакой зайшлі наведвальнікі з экскурсаводам...

Аляксандра КАМКО

Таямніца адной смерці

Польскі пісьменнік Тадэвуш Міцінскі загінуў сто гадоў таму, у лютым 1918 года. Дзень смерці невядомы. Існуе вялікая верагоднасць, што здарылася гэта забойства бліз Чачэрска.

У Польшчы творчасць паэта-містыка плыні «Маладая Польшча» Тадэвуша Міцінскага (1873—1918) актуальная і сёння, пра што сведчаць шматлікія перавыданні і вялікая колькасць навуковых артыкулаў. У 2016 годзе ў Беларускім дзяржаўным універсітэце па драматургіі Т. Міцінскага была абаронена дысертацыя. Можа, творы праз нейкі час будуць перакладзеныя і на беларускую мову?

У 1915—1918 гадах польскі пісьменнік жыў у Маскве, Петраградзе і на Беларусі. З 1917 года па люты 1918-га служыў у корпусе Доўбара-Мусніцкага афіцэрам па асвеце. Пасля расфарміравання корпуса вырашыў з сям'ёй ехаць у Польшчу. Аднак вяртання на радзіму не адбылося...

Вядома, што ён загінуў па дарозе. Але дзе? У розных слоўніках і энцыклапедыях указваюцца ваколіцы Чэрыкава Магілёўскай вобласці. Напрыклад, у прадмове да кнігі Войцэха Густоўскага «Уводзіны да кнігі патаемнай» можна прачытаць: «У лютым 1918 года Міцінскі вяртаўся з сям'ёй у Польшчу. У Смаленску адкалоўся ад шляху бежанцаў і паспяшаўся да Выдранкі па выкліку смяротна хворай Марыі Дорн-Бараноўскай, чый вобраз увасобіў у драме «Мсцівец Венеды». Пісьменнік паклапаціўся аб пахаванні і пэўны час заставаўся ў Выдранцы.

Верагодна, у сакавіку 1918 года ў адзіночку выправіўся ў Польшчу. Падчас вандроўкі каля мястэчка Чэрыкаў быў забіты пры нявысветленых абставінах выпадковымі або спецыяльна насланымі рабаўнікамі. Паводле адной з версій, пісьменнік у хвіліны нападу бараніў стос рукапісаў, з якімі не развітваўся ў дарозе на радзіму. Магіла Міцінскага знаходзіцца ў паселішчы Малыя Малынічы».

Хутчэй за ўсё, тут пераблытаны Чэрыкаў з Чачэрскам, а Малыя Малынічы — з другімі Малынічамі.

У прадмове да тэатральнай праграмы драмы Міцінскага «Князь Пацёмкін» мясцовасць, дзе загінуў аўтар, указана больш правільна: «2 лютага 1918 года Міцінскі выехалі з Масквы з мэтай пераезду да Польшчы праз агорнуты завірухай вайны і рэвалюцыі край. Дабраліся

да Смаленска, дзе раздзяліліся; пісьменнік накіраваўся ў бок Беларусі да маёнтка Выдранка, дзе жыла цяжка хворая ў той час дваюрадная сястра яго жонкі Марыя Дорн-Бараноўская, сям'я ж павінна была чакаць яго вяртання ў Смаленск. З данясенняў сведкаў вядома, што Міцінскі дабраўся да месца, заняўся пахаваннем Марыі Дорн-Бараноўскай (памерлай па яго прыездзе) і на зваротнай дарозе быў забіты на лугах паблізу ад беларускага мястэчка Чачэрска. Прычыны яго смерці дакладна невядомыя, дзень і месяц таксама не ўстаноўлены. Можна меркаваць, што загінуў ён у сакавіку 1918 года. Было яму тады 45 год».

Магіла Міцінскага нібыта знаходзіцца ля паселішча Малыя Малынічы.

Тут ужо ўказаны Чачэрска і тыя ж «Малыя» Малынічы. Больш падрабязна, але таксама забытана, пра смерць Тадэвуша Міцінскага гаворыцца ў прадмове да шматтомнага выдання твораў пісьменніка ў 1951 годзе: «Акалічнасці смерці Міцінскага дасюль не ўстаноўленыя. Апаведы на гэтую тэму ў дзённых змяшчаюць версіі, якія супярэчаць адна адной. Паводле адных, Міцінскага забіў бальшавіцкі патруль, паводле другіх — бандыты. Адбыцця гэта павінна было пад мястэчкам Чэрыкаў на тэрыторыі Магілёўскай губерні ў лютым 1918 года. Гэтыя апаведы ў аснове неаспрэчныя. Вядома, што Міцінскі настроіў супраць сябе бальшавіцкія ўлады як афіцэр асветы ў корпусе Доўбара-Мусніцкага. Шукалі яго, шпіёнлі. Стараўся пакінуць ваколіцы Чэрыкава, дзе ў той час знаходзіўся па справе пахавання пані Дорн, полькі, у якой у тых мясцінах быў маёнтка (са знакамітай багатай бібліятэкай). Накіроўваўся ў бок Гомеля, куды ўжо дабралася яго сям'я ў выездзе з Масквы. Пры пераездзе з мястэчка Чачэрска да чыгу-

начнай станцыі Буда-Кашалёўская быў забіты. Труп яго, прыкрыты вайсковым плашчом, быў знойдзены на беразе працякаючай там ракі Чачоры. У забойстве абвінавацілі — па адной версіі (газета «Kurjer Warszawski» за 07.08.1925) — рамізніка падводы, таму што ў яго хаце знайшлі паперы і гадзіннік забітага. Падводу тую даставілі Міцінскаму бальшавіцкія ўлады, якія добра ведалі, што належала яна вядомаму злодзею і бандыту. Труп пахавалі на каталіцкіх могілках паселішча Малыя Малынічы пад Чачэрскам. Таблічка з надпісам на магіле памёрлага пастаянна знішчалася бальшавіцкімі вайскоўцамі; тройчы прымацаваная польскім насельніцтвам, тройчы была (да 1925 года) сарваная».

Па другой версіі (у тым самым нумары газеты «Kurjer Warszawski»), па дарозе ў Чачэрска Міцінскі паказваў скрутак папер, схаваны на грудзях. «Гэта найдаражэйшая рэч, гэта мая найдаражэйшая рэч», — гаварыў ён. «Былі то яго вершы», — дадае рэдакцыя. «Адпусціў яго аднаго пасля пераправы праз Сож і Чачору», — тлумачыў далей пан Браніслаў Ц. У той час ніхто аб гэтым не ведаў, на лугах пад Чачэрскам знаходзіўся патруль. «Падводу затрымалі. Сарвалі з яго — ведаю ўсё ад вазніцы — боты і курткі. Абшукалі. Не хацеў аддаваць паперы; біліся, напэўна. Бараніў тыя паперы з усёй сілы, прыціскаў да сябе. Раз'юшыліся; памёр пад прыкладамі».

Версія гэта больш падрабязная ў дэталях і падаецца больш блізкай да праўды. Але і ў першай версіі, калі яе прыем, забойства з мэтай рабунку не выглядае праўдападобным. Афіцэр асветы грошай мець не мог, а вазніца пра гэта добра ведаў. Калі забіваў, і забіваў беспякарна, то быў да гэтага проста нанятый.

Драматычная і да канца нераскрытая гісторыя. Што датычыцца «ваколіц Чэрыкава» як месца смерці пісьменніка, то гэта можна растлумачыць тым, што Выдранка знаходзілася ў той час у Чэрыкаўскім павеце. Малыя Малынічы пераблытаны з Новымі або Старымі, дзе былі каталіцкія могілкі.

Наўрад ці стануць вядомымі ўсе абставіны смерці Т. Міцінскага. І знайсці магілу пісьменніка таксама наўрад ці атрымаецца. Але застаецца надзея: раптам хтосьці знойдзе старыя паперы на польскай мове, якія доўгія гады ляжаць дзе-небудзь на гарышчы ў Малынічах...

Яўген ШАСТАКОЎ

Павел Сапоцька: «Усё, што адбываецца ў сценах музея, павінна адпавядаць яго статусу»

На выставачных пляцоўках Нацыянальнага гістарычнага музея адкрываюцца новыя праекты, установа ўдзельнічае ў розных адукацыйных праграмах, актыўна працуе з замежжам. Новы кіраўнік Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь Павел Сапоцька добра знаёмы аматарам мастацтва сваёй дзейнасцю ў Мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Чым жыве музей сёння, якой канцэпцыі прытрымліваецца калекцыя адной з вядучых культурных устаноў краіны? На гэтыя і іншыя пытанні Павел Сапоцька адказаў карэспандэнту «ЛіМ».

— Упэўнена, Павел Міхайлавіч, што на новую пасаду вы прыйшлі з новай канцэпцыяй. У чым яна заключаецца? І на што сёння робіцца акцэнт у дзейнасці музея?

— Трэба пачаць з таго, што гэтыя чатыры месяцы былі для мяне абсалютна новымі з пункту гледжання прафесіяналізму. У любым выпадку жыццё, кар’еру заўсёды падзяляеш на этапы. Таму гэты кароткі перыяд стаў часам адкрыццяў, паглыблення ў пытанні галіны, бо Нацыянальны гістарычны музей знаходзіцца на скрыжаванні культуры, ідэалогіі, навукі. Трэба вучыцца дасканала сумяшчаць усе гэтыя аспекты. Думаю, што сёння магу казаць аб прагрэсе дзейнасці музея ў цэлым.

Цяпер мы прыкладаем намаганні для рэалізацыі самай галоўнай задачы — будаўніцтва новага памяшкання музея. Трэба разумець, што гэта адзін з найвядомейшых музеяў краіны, дзе павінна быць багатая нацыянальная экспазіцыя, у якой мы хочам паказваць нашы ўнікальныя калекцыі і тым самым прадстаўляць грамадству гісторыю і культуру, дасягненні краіны. Што датычыцца канцэпцыі, то ўпэўнены: усё, што адбываецца ў сценах нашай установы, павінна адпавядаць статусу Нацыянальнага гістарычнага музея. Гэта значыць, мы мусім не забываць нашу гісторыю праз прызмму беларускай культуры, традыцый і каштоўнасцяў.

Сёння гістарычны музей працуе ў самых розных напрамках. Першы — навуковы. Мы з’яўляемся асветніцкай установай, але ў той жа час праводзім вялікую навуковую працу. Гэта датычыцца рэстаўрацыйнай дзейнасці, фондавай работы, выдавецкіх і экспазіцыйных праектаў, многія з якіх грунтуюцца на маштабнай навуковай глебе.

Другі напрамак — міжнародныя культурныя сувязі. Штогодзень сустракаем дэлегацыі з замежных краін, спрабуем удзельнічаць у шматлікіх праектах, днях культуры, прымаем у сябе міжнародныя выставачныя праекты, удзельнічаем у конкурсах, канферэнцыях. Нашы супрацоўнікі рэгулярна праходзяць стажыроўкі за мяжой. Мы, без перабольшання, знаходзімся ў эпіцэнтры многіх знакавых культурных падзей свету. У Беларусі мы паказваем праекты, якія звязаны з гісторыяй іншых краін, а за мяжой папулярным культурнаму свайго народа. Формы розныя. Калі ў Амане мы паказалі выставку рарытэтаў гістарычнага музея, якая дэманструе Беларусь і мусульманскі свет у адным інтэграваным міжкультурным комплексе сувязяў, то ў межах дзён культуры, якія не так даўно праходзілі ў Таджыкістане, Малдове, Кітаі, Расіі, мы прадставілі сябе як дзяржаву і нацыю праз прызму гістарычных асоб і знакавых падзей, якімі ганарымся.

Самы галоўны прынцып для развіцця канцэпцыі — праца з наведвальнікамі. Лічу, у музеі павінны быць арганізаваны мерапрыемствы і для дзяцей, і для дарослых, для людзей сталага ўзросту, прафесійнай аўдыторыі і нават тых асоб, хто ўвогуле не мае дачынення да культуры. Гэта павінны быць падзеі розных скіраванасцяў. Мы працуем над арганізацыяй лекторыяў, кінапаказаў, гульні, квэстаў, сустрэч, выставак і гэтак далей. На жаль, ёсць стэрэатып, што музей — толькі звычайныя гістарычныя выстаўкі. Настойліва працуем над тым, каб пераканаць грамадства, што гэта не так. Маяркую, уся гісторыя, культура, навука і ідэалогія могуць адлю-

строўвацца ў тых праектах, якія праходзяць у сценах Нацыянальнага гістарычнага музея і яго філіялаў.

— Вы закранулі тэму фарміравання нацыянальнай калекцыі. Што з’яўляецца асновай гэтай калекцыі і якім чынам яна будзе папаўняцца?

— Нацыянальная экспазіцыя ў комплексе паказвае перыяд фарміравання беларускай дзяржаўнасці, нацыі ў адзінай сістэме. Напрыклад, для новага будынка музея мы распрацавалі тэматыка-экспазіцыйны план, у якім знайшлі адлюстраванне ўсе вехі гісторыі. Мы адштурхоўваемся ад жыцця першабытнага чалавека, прымітыўных формаў развіцця культуры да нашых унікальных знакавых дасягненняў сучаснасці не толькі ў культуры, але і ў навукі, спорце, ахове здароўя, адукацыі, прамысловасці. Задача музея — паказаць увесь гэты комплекс праз музейныя прадметы. У нас вялікія фонды. Гэта 460 тысяч адзінак захоўвання! У музеі знаходзіцца больш як 50 калекцый. Нумізматыка, сфрагістыка, старадрукаваныя кнігі, дакументы, зброя. Калекцыі будуць дапамагаць нам у дэманстрацыі вялікай нацыянальнай калекцыі Беларусі.

У гістарычным музеі сёння ёсць нацыянальная экспазіцыя, але, як мне здаецца, яна састарэла. Гэта не той фармат, які мы хочам паказваць нашай публіцы. Шмат надзей ускладаем на новы будынак музея. Менавіта там мы зможам паказаць і раскажаць больш шырока пра вядомыя беларускія дынастыі, прадставіць іх генеалагічнае дрэва, прадэманстраваць рэдкія кнігі, асобную выставку нумізматыкі. У мяне баліць душа за тое, што мы не можам паказаць усе тыя багацці, якімі валодаем. Адзначу, што ў нашай калекцыі яшчэ ёсць унікальныя творы графікі, жывапісу, ікананісу, фотадакументы! Гэта я яшчэ не кажу пра прыватнае калекцыянаванне, бо вельмі шмат цікавых экспанатаў знаходзіцца ў руках калекцыянераў. І музей павінен працаваць з імі на дагаворнай аснове, каб найцікавейшыя прадметы таксама дэманстраваліся публіцы. Абмяжоўвацца толькі музейнымі экспанатамі, на мой погляд, — глупства. Мы павінны дапамагчы беларусам ганарыцца сваёй гісторыяй і культурай. І ў нас для гэтага ёсць усе інструменты.

— Некаторы час таму ў Нацыянальным гістарычным музеі праводзіліся камерцыйныя мерапрыемствы, якія, можна сказаць, сапсавалі рэпутацыю ўстановы. Якое ваша бачанне праблемы?

— Вельмі актуальнае пытанне. Напэўна, такія праекты сапраўды псуецца рэпутацыю, але зачыніцца ад іх складана па адной проста прычыне: прыбытак! Прывесці прыклад нескладана: у выхадныя бацькі, вядома, аддадуць перавагу прадстаўленню бонсцікаў, чым выстаўцы зброі. І гэта нашы рэаліі. Асабіста я — за баланс. Баланс унікальных асветніцкіх праектаў і забаўляльнага сегмента. Але хачу адзначыць, што гэты сегмент у любым выпадку павінен адпавядаць музею. Мы над гэтым працуем.

У нас ёсць добры ўнутраны дворык, дзе ладзім розныя мерапрыемствы. Апошнім часам гэта праграмы высокай якасці. Напрыклад, нядаўна правалі свята музыкі: прыехалі артысты з Францыі, выступалі беларускія артысты і ансамблі. Публіка ацаніла, былі водгукі. Для нас гэта цікава: з аднаго боку, ажывілі пляцоўку, з другога —

падарылі людзям свята і самі папрактыкаваліся ў такой форме мерапрыемстваў. Пэўным брэндам стаў фестываль «Усё сваё». Яго можна назваць святам ежы, але гэта свята, якое мае ў сваёй аснове нацыянальнае значэнне. Музычныя матывы, дэфіле ў нацыянальных касцюмах... Такім чынам мы даказваем зацікаўленасць музея ў разнастайнасці праектаў. А калі ўгадаць такія камерцыйныя праекты, як выстаўка работ Сальвадора Далі... Гэта ў цэлым вельмі добры аспект для прасоўвання музея. Хоць мы і не паказваем нацыянальную культуру, але знаёмім гледача з сусветным мастацтвам!

Калі ж гаворка, напрыклад, пра выстаўку парфумы ў Нацыянальным гістарычным музеі, то я стаўлюся да такога негатыўна. Забаўляльны кампанент трэба інтэграваць у рамках сацыяльна-культурных праектаў. Форма падачы павінна быць адпаведная. На мой погляд, гэта цалкам рэальна і не пашкодзіць рэпутацыі музея.

Уздымаць імідж можна і дзякуючы працы са сродкамі масавай

інфармацыі, якія дапамагаюць дзевацца пра нас людзям. Па папярэднім месцы працы зразумеў, што СМІ — галоўная сіла, якая дапамагае канцэнтраваць увагу вакол установы.

— У любой краіне свету гістарычны музей заўсёды з’яўляецца вядучым. Аднак у Беларусі ўзровень мастацкага музея характарызуецца больш высокім, чым узровень гістарычнага. Ці ёсць сёння паміж двума музеямі канкурэнцыя? Калі так, то ці збіраецеся вы адваёўваць статус вядучага музея?

— З упэўненасцю магу сказаць, што мы будзем змагацца за гэты статус і ўжо змагаемся.

Сёння мы саступаем мастацкаму музею па будынку. Там цудоўная вялікая пляцоўка, якая на дадзены момант аб’ектыўна мацнейшая, але паколькі мы самі рыхтуем у 2020 годзе пераехаць, то, думаю, сітуацыя можа змяніцца.

Мастацкі музей абмежаваны сваім жа профілем. Менавіта таму мы прапанавалі калегам супрацоўнічаць і развіваць сумесныя праекты. Асабіста мне імпануе, што мастацкі музей — моцны і годны канкурэнт для нас. Гэта ўплывае на арганізацыю якасных мерапрыемстваў на нашых пляцоўках. Напрыклад, калі мастацкі праводзіў выставку, прысвечаную Язэпу Драздовічу, мы з задавальненнем далі экспанаты, якія захоўваюцца ў нас. Таксама сумесна рыхтуем вялікі праект па спадчыне Напалеона Орды, які будзе прадстаўлены ў Кітаі. Мне здаецца, ва ўмовах нашай дзяржавы супрацоўніцтва непабяжна, але і факт канкурэнцыі я не адмаўляю.

— Гістарычны музей, як вы адзначылі, сёння шмат працуе над папулярнасцю айчынай культуры на міжнародным узроўні. Але ў грамадстве існуе стэрэатып, што наша культура не так і шырока прадстаўлена ў свеце...

— Калі шчыра, то стэрэатып з мінулага. За апошнія гадоў дзесяць наша краіна зрабіла столькі крокаў наперад, каб пра нас ведалі, што недаацэньваць гэтага проста нельга. Са свайго боку як кіраўнік музея я магу адказаць, што культура дэманструецца не толькі для таго, каб перадаць асаблівасць краіны, але і каб аб’ядноўваць культуры, дзе часам шмат агульнага.

На канкрэтныя прыклады можна паказаць: з іншымі краінамі нам ёсць пра што развіваць дыялог. Напрыклад, цяпер мы працуем над рэалізацыяй выставкі да 80-годдзя Ігара Лучанка, якая пройдзе ў Дзелавым культурным комплексе Пасольства Беларусі ў Расіі. Там пакажам і выставку наіўнага мастацтва беларускіх мастакоў з фондаў нашага музея. У Калінінградзе плануем прадставіць выставку, прысвечаную Напалеону Орду, а з Калінінграда ў Мінск прывезці ваенныя замалёўкі мастакоў Беларусі. Прадставім выставку праваслаўных і каталіцкіх ікон у Сербіі. Рыхтуем дні культуры ў Аб’яднаных Арабскіх Эміратах і яшчэ вельмі шмат праектаў у многіх краінах.

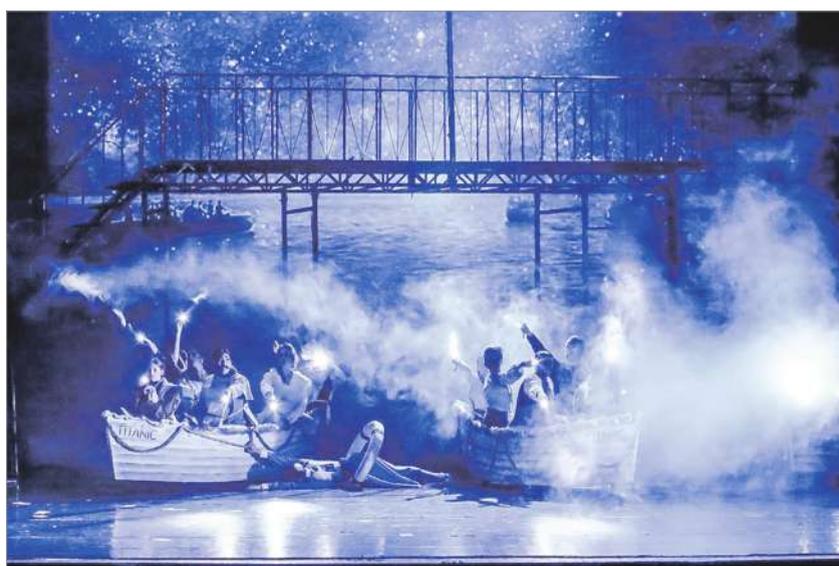
Ведаю, што свет цікавіцца культурай нашай краіны, і разумею, колькі мы яшчэ можам зрабіць.

Гутарыла Вікторыя АСКЕРА

«Тытанік» на мове цела

Трагедыя вядомага лайнера ўвасобілася ў беларускім балете

Пасля кананічна беларускага «Жыцця і смерці Янкі Купалы» ў Беларускім дзяржаўным акадэмічным музычным тэатры звярнуліся да сусветна вядомага сюжэта. Пра гібель брытанскага трансатлантычнага парахода «Тытанік» расказалі праз балет на музыку знакамітага айчыннага кампазітара Алега Хадоскі.

Сцэна з балета «Тытанік».

КАРАБЕЛЬ АДПРАЎЛЯЕЦЦА

12 і 13 ліпеня ў балетную прастору айчыннага тэатральнага мастацтва выправіўся «Тытанік». Дагэтуль ён многа вандраваў па мастацтве ўсіх жанраў: падзеі стагадовай даўніны ляжаць у аснове шматлікіх кніг і фільмаў, песень і вершаў, спектакляў і нават скульптурных аб'ектаў. Сёння самы знакаміты твор з гэтай пляяды — фільм «Тытанік» ад амерыканскага рэжысёра Джэймса Кэмерана. Сюжэт, на якім заснаваны і фільм, і новы балет Алега Хадоскі, — гэта пазачасовае трагічнае каханне, сапраўдныя «Рамэа і Джульета» ХХ стагоддзя. Гісторыя Розы і Джэка (якія ў беларускім балете атрымалі імёны Маргарэт і Джэймс) кранае сэрцы і рамантычных дзяўчат, і дарослага пакалення. У ёй ёсць усе задаткі паспяховасці: і забароненае каханне, і любоўны трохкутнік, і самаахвяраванне дзеля выратавання каханага. Але «Тытанік» не меў бы такой папулярнасці і без уласнага рамантызму: калі на дно акіяна ідзе агромністы карабель, які па ўсіх меркаваннях немагчыма патапіць, для розуму творчага чалавека адкрываецца вялікая прастора для выкарыстання гісторыі як метафары на розных узроўнях успрымання. Такім чынам, надзейны падмурак для стварэння цікавага мастацкага твора закладзены. Але ці проста праца-ваць з папулярнымі тэмамі?

УВАГА, АЙСБЕРГ!

Галоўная праблема, з якой сутыкнуўся сцэнічны «Тытанік», — гэта пазнавальнасць сюжэта. Можна нават не чытаць лібрэта, створанае балетмайстрам-пастаноўшчыкам Сяргеям Мікелем, дастаткова проста паглядзець кінастужку Джэймса Кэмерана. Дарэчы, фільм надзвычай паспяховы і па касавых зборах (зарабіў больш як 1,8 мільярда долараў у кінатэатрах па ўсім свеце), і па водгукх кінакрытыкаў (11 статуэтак «Оскар», у тым ліку і за лепшы фільм), і па яго няўміручай папулярнасці: так, нядаўна ён зноў сабраў поўныя залы падчас юбілейных кінапаказаў. Хутчэй за ўсё, ідэя ставіць «Тытанік» з'явілася ў Музычным тэатры менавіта таму, што

на такі знакаміты праект павінны ісці масава. Нягледзячы на тое, што харэаграфічнай інтэрпрэтацыі гісторыі яшчэ ніхто не бачыў (здавалася б, канкурыраваць няма з чым), яе сюжэт адзін у адзін супадае з развіццём класічнага фільма і міжволі прымушае наведвальнікаў праводзіць паралелі. Ды і як не згадаць шэдэўр Кэмерана, калі нават у самай лірычнай сцэне спектакля, дзе стваральнікі дзеі паказалі развіццё рамантычных адносін паміж героямі, амаль адкрыта гучыць пазнавальная мелодыя з песні Селін Дыён «My Heart Will Go On», непарыўна знітаваная ў свядомасці людзей з тым жа Кэмеранам? Так, пад музыку кампазітара Джэймса Хорнера тытулаваны кінаманамі з усяго свету «Тытанік» паўстае на шляху айчыннага балета ледзяной глыбай...

ВЫРАТАВАЛЬНЫ КРУГ

Разам з тым, калі б не гэтае падабенства, некаторыя падзеі спектакля засталіся б цалкам невытлумачальнымі, і ў першую чаргу — любоўны трохкутнік. Тыя глядачы, якія раптам не бачылі галівудскую меладраму, маглі расцаніць Уільяма, пакінутага жаніха Маргарэт, як адзінага станюўчага героя. Чаму гэтая дзяўчына хоча пазбавіцца жыцця, чаму здраджвае жаніху? А ён велікадушна дзякуе яе выратавальніку, раўнуе, спрабуе вярнуць легкадумную каханую...

На карысць дзеі спрацоўвае і сцэнічнае афармленне. Дзеля новай пастаноўкі мастак Музычнага тэатра Любоў Сядзельніцава стварыла схематычны карабель, падзелены на класы як у прамым (першы, другі і трэці клас правозу пасажыраў), так і ў пераносным сэнсе.

Гібель «Тытаніка» (як мы загодзя ведаем праз усё той жа фільм Джэймса Кэмерана) — гэта не толькі каханне дзяўчыны з вядомага роду і беднага, але амбіцёзнага хлопца; гэта крах пабудаванага на несправядлівай класавай сістэме недасканалага грамадства, якое не здольнае вытрымаць ніводнага моцнага сутыкнення: ні з айсбергам, ні з новай рэчаіснасцю. Рознаўзроўневае судна, збудаванае на сцэне, як і касцюмы (прыгожыя вячэрнія сукенкі, статныя мужчынскія строі, форма экіпажу — мастакі-касцюмеры натхніліся дакументальнымі здымкамі з архіваў), наглядна перадае сацыяльную ідэю, а музыка — тое, што карабель, як і прадстаўнікі такога ладу жыцця, непазбежна павінен патануць.

Дарэчы, у музыцы, якая суправаджае беларускі «Тытанік», ёсць запазычаны. З аднаго боку, гучанне пазнавальных матываў дадае гістарычнай дакладнасці: пад мелодыі нацыянальных ірландскіх танцаў маглі насамрэч танчыць жыхары той эпохі, а англійскі хрысціянскі гімн XIX стагоддзя «Бліжэй, Гасподзь, да цябе» і вальс «Восеньскі сон» Арчыбальда Джойса, як сцвярджаюць сведкі трагедыі, гралі падчас гібелі рэальнага «Тытаніка». З іншага боку, музыка, створаная Алегам Хадоскам, — гэта моцны бок балета, а таму будзе добра гучаць і без усялякіх запазычанняў: прыгожая, маляўнічая і красамоўная, яна адпавядае кожнай сцэне і тлумачыць глядачам эмацыянальныя станы герояў.

ХЭПІ-ЭНД?..

У выніку рэпертуар Беларускі дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра ўзбагаціўся якасным летнім спектаклем на папулярны сюжэт: нягледзячы на неўміручасць гісторыі, сюды варта ісці адпачыць, а не спрычыніцца да трагедыі герояў. Тым, хто ўжо паспеў паплакаць над стужкай Джэймса Кэмерана, не трэба баяцца магчымасці застацца пад прыгнётам убачанага яшчэ на некалькі дзён. Тут усё проста: і «Тытанік» пойдзе на дно, і Джэку (які носіць у спектаклі іншае імя, але ў астатнім нічым не адрозніваецца) не хопіць месца на выратавальнай дошцы. На сцэне застаўленая класічная версія знакамітага сюжэта, але — тут спектаклю варта аддаць належнае — з прыгожым музычным і сцэнічным афармленнем, а таксама арганічна ўпісаным у агульную канву відэарадам, які надзвычай жыва і эмацыянальна перадае гібель «Тытаніка».

Ці варта пераставарць у новым жанры тое, што ўжо якасна зрабілі дагэтуль? Адказ на гэтае пытанне выключна індывідуальны і залежыць ад пункту гледжання кожнага з глядачоў.

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

КАЛІ АЖЫВАЮЦЬ КЛАСІКІ

Рэальнасць сённяшняга дня паказвае: у супрацьстаянні камп'ютар — кніга далёка не заўжды перамагае апошняя. Сучаснае пакаленне не разумее, чаму трэба чытаць класікаў. Якуб Колас, Экзюперы, Пушкін, Гогаль, Чэхаў не з'яўляюцца для школьнікаў бяспрэчнымі аўтарытэтамі.

Таму прэ'ера, якая адбылася ў Тэатры юнага глядача, — «S.O.S. Ратуіце нашы душы», — вельмі актуальная. Спектакль стварыў Аляксандр Баркар па кнізе Яўгенія Пастарнак і Андрэя Жвалеўскага «Смерць мёртвым душам». У інсцэніроўцы маладога рэжысёра ўнікальнае бачанне твора і разуменне праблем і духоўных запытаў падлеткавай аўдыторыі. Што можа адбыцца, калі кнігі перастаюць чытаць і імёны класікаў забудуцца?

Падзеі разгортваюцца ва ўстанове, дзе, здавалася б, нічога цікавага адбыцца не можа, бо на паліцах — адно нікому ўжо не патрэбныя кнігі пад векавым пластом пылу, — у бібліятэцы! Ды не абы-якія падзеі, а самы сапраўдны трылер!.. Кнігі размаўляюць галасамі сваіх аўтараў. Для старэнькай бібліятэкаркі і яе ўнучкі (а тут іх другі дом) яны сапраўдныя сябры і дарадчыкі (праўда, выпадковых наведвальнікаў могуць напалохаць). Нечакана на першы план выходзяць іншыя кнігі, якія змагаюцца за ўвагу чытача... У яркіх стракатых вокладках, з кідкімі вабнымі малюнкамі. Здаецца, яны маюць немалыя шансы на перамогу. Але ўсе кнігі без вынятку апынаюцца перад рэальнай жудаснай пагрозай назаўжды кануць у Лету. Падчас спірытычнага сеанса (тое было задумай гульні, каб прынадзіць у бібліятэку падлеткаў, аматараў усяго таямнічага і незвычайнага) вылазіць з труны і пачынае дзейнічаць... дух другога тома «Мёртвых душаў» (менавіта другі том рамана Гогаль спаліў у вогнішчы). І вось тут пачынаюцца сапраўдныя прыгоды, як у вострасюжэтным дэтэктыве з элементамі «хорар»! *Бялінскі яго ведае*, хто пераможа, правілаў не існуе, надзея толькі на розум...

Глядачы могуць часам забыцца, што дзея — на сцэне, усё выглядае па-сапраўднаму. Рэплікі з дыялогаў настолькі трапныя і вобразныя, што маюць стаць крылатымі выразамі: «Смерць мёртвым душам!», «Хопіць табе ўжо выязвацца замежнымі словамі!», «Дабром не скончыцца гэта ваша *Dolce Vita!*», «Моладзь выбірае пруньяк і экшн!». Выкарыстанне падлеткавага слэнгу цалкам апраўданае: школьнік мусіць паверыць, што героі дзеі такія ж, як ён, жывуць у адной з ім прасторы.

Падлеткам разам з бацькамі проста неабходна паглядзець новую пастаноўку! Гэта яркая тэатральная работа з дасканалай сцэнаграфіяй, жывапіснымі змястоўнымі дэкарацыямі, маляўнічымі сучаснымі касцюмамі і тыповымі арганічнымі каларытнымі вобразамі. Тонкі псіхалагізм ва ўзаемаадносінах герояў сведчыць пра тое, што рэжысёр

не чужы ў аўдыторыі падлеткаў — ведае, што ім цікава, чым яны жывуць, захапляюцца, пра што марыцца. Музычныя кампазіцыі, якія гучалі на працягу спектакля, — гэта тое, што сёння найчасцей слухаюць падлеткі: творчасць гуртоў «My chemical romance», «Muse», «Imagine dragons», «Arctic monkeys», «Panic at the disco».

Спектакль не адпускае глядача на працягу ўсёй дзеі. Эмацыянальнае напружанне знікае праз смешныя рэплікі і жарты, цытаты з твораў, зразумелыя і блізкія кожнаму, а потым ізноў узмацняецца...

Задума твора рэалізаваная вельмі ўдала: жывыя класікі выходзяць з-пад запыленых вокладак кніг. Яны, рэальныя, дасціпныя, размаўляюць з глядачамі на роўных, па-сяброўску, зусім не звысоку і без мудрагелістага філасофствавання. Менавіта такія іх вобразы могуць прывабіць падлетка, запаліць жаданне даведацца пра іх больш — бо гэта звычайныя людзі, якія таксама калісьці кахалі, марылі, сутыкаліся з неразуменнем альбо здрадай.

Каб перанесці сюжэт кнігі на тэатральную сцэну, аўтары твора перапісалі яго разам з рэжысёрам. Перастварыла тэкст па-беларуску і дапамагла размеркаваць ролі мастацкі рэдактар Жана Лашкевіч. Тэма твора зачаравала і акцёраў — яны працавалі зладжана, у адзіным рытме. І хоць спектакль адрасаваны падлеткам, з не меншым задавальненнем і захапленнем яго будуць глядзець і дарослыя: бацькі, старэйшае пакаленне, настаўнікі — ён можа стацца для іх падказкай, як лепш знайсці агульную мову з іх дзецьмі, унучкамі, вучнямі.

Фота: Таццяна Манусевіч.

Сцэна са спектакля «S.O.S. Ратуіце нашы душы».

Адбіткі складаных часоў

Гэтыя фільмы адлюстравалі намер дакументальнага кінематографа рэабілітаваць самую экранную рэальнасць палітычнай гісторыі з уважлівай цікавасцю да людзей на трыбунах і ў натоўпе.

ЛАКАЛЬНАСЦЬ У ГЛЫБІННЫМ ВЫМЯРЭННІ

Спробамі стварэння новай сучаснай кінагісторыі сталі стужкі Д. Міхлеева «Хроніка часоў перабудовы» (1988) і М. Жданоўскага «Беларусь» (1991), цалкам пабудаваны на надзённым хронічным матэрыяле. У адрозненне ад кінааспісаў, у гэтых работах былі не проста зафіксаваны шматлікія падзеі жыцця краіны.

Невялікі паэтычна-насталыгічны фільм А. Рудэрмана «Гуд бай, СССР» (1990, студыя «Арцель "Ф"») стаў мастацкім аналізам тагачасных падзей. У адрозненне ад папярэдніх работ рэжысёра з іх інтрыгай палітычнага даследавання, фельетонна-агрэсіўнай інтанацыяй, фактаграфічнай манерай здымкі, гэта маленькая стужка пра апошнія часы знаходжання ад'язджаючых з СССР, зроблена ў прынцыпова іншай выяўленчай і інтанацыйнай манеры. Тут вызначаны месца і час дзеяння — апошнія суткі на роднай зямлі ў зале аэрапорта, якія ўмясцілі дзённае пражыванне, начлег і заканчваліся развітаннем. Аўтар не ўмешваўся актыўна ў рэчаіснасць — камера падрабязна фіксавала падзеі, людзей, іх быт у незвычайных умовах. Кінакадры са спячымі ўпокат людзьмі, над якімі мігаець экран тэлевізара з палітычнымі рэаліямі савецкага жыцця канца 80-х гадоў, чэргі, разбурэнні пасля землятруса ў Спітаку, бясконцыя мітынгі сталі абагульняльным вобразам канкрэтнага часу. У фінале стужкі гук ад казённага штампу, які ставілі на дакумент, гучаў як канчатковы прыгавор тым, хто пакідае Радзіму.

Асноўная тэма фільма — тэма развітання — вырашана ў фільме візуальна, пластычна дакладна. Асабліва вылучаўся кадр выхапленай з натоўпу жаночай далоні з яе нервовымі рухамі і бясільным падзеннем. Менавіта яна стала галоўнай дзеючай дэталлю. Не ў тэатры жэстаў, а ў рэальным жыцці апэратар «злавіў» гэту гісторыю развітання і безнадзейнасці. Апэратар стужкі Ю. Гарулёў атрымаў спецыяльны прыз на нацыянальным кінафестывалі «Кінакалядкі» за гэты кадр — выразны мастацкі вобраз фільма.

Фільм стаў таксама адной з апошніх работ рэжысёра. Ён загінуў увосень 1992 г. у Таджыкістане на здымках першай грамадзянскай вайны на тэрыторыі былога СССР. Стужку «Ад малітвы да малітвы» завяршалі яго сябры. Гэта работа, як і папярэдняя «Агульная малітва» і «Дарагая Галуша», адлюстравала змену ўласнага творчага светапогляду рэжысёра — уважлівую цікавасць да людзей, якія жывуць на гістарычным пераломе. Па словах апэратара Ю. Гарулёва, які шмат працаваў з рэжысёрам, яны імкнуліся зрабіць фільм пра тое, як страшэнна выглядае «звычайнасць» штодзённай вайны...

Фільм застаўся злупкам мінулага рэчаіснасці з яе праблемамі і ілюзіямі. Ён зафіксаваў і светаадчуванне чалавека ў перыяд кардынальных сацыяльных змен. Гэта было яшчэ светаадчуванне жыхара вялікай краіны. Але паступова тэматыка фільмаў мянялася. Тэмы станавіліся больш лакальнымі, нацыянальнымі. У лепшых работах гэта лакальнасць набывала глыбіннае вымярэнне.

НОВЫ БОЛЬ

Новае развіццё ў дакументальным кінематографе набывала тэма Чарнобыля. Першы этап праўдзівага паказу падзей на дакументальным экране праходзіў у сутыкненні з іх ідэалагізаваным асэнсоўваннем. Калі канфліктная сітуацыя з фільмам Рудэрмана была шырока абнародавана, гісторыі стужак, аўтары якіх таксама не змаглі перамагчы ў барацьбе з нарматыўнымі патрабаваннямі, засталіся «па-за кадрам». Пасля здымак фільма «Будні трывожнай зоны» (1987), прысвечанага падзеям, што адбыліся ў Беларусі пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС, першая здымачная група ў складзе аўтараў — журналіста А. Ярася, рэжысёра В. Сукманова і апэратара А. Алая — пачула шмат абвінавачванняў у «скажэнні рэчаіснасці». У пільме ў Савет Міністраў БССР і Дзяржкіно БССР адзначалася: «На жаль, у вяршыце першапачатковага апэратыўнага выпуску не атрымалася дастаткова поўна паведаміць аб дзейнасці партыйных, саветкіх і гаспадарчых органаў рэспублікі па ліквідацыі вынікаў аварыі». Асаблівае абурэнне, па словах рэжысёра А. Алая, выклікалі знятыя «кадры трагедыйна-псіхалагічнага напрамку, сярод якіх былі гукавыя споведы вайнаў-ліквідатараў, сцэны дэзактывацыі «партызанамі» без сродкаў уласнай самабароны, сельскагаспадарчыя работы на калгасных палях, пакрытых радыеактыўным пылам. Гэты кінематэрыял быў не проста выключаны са стужкі, а цалкам знішчаны».

Але кінадакументалісты працягвалі здымаць, імкнучыся не толькі да фіксацыі, але і да мастацкага аналізу гэтай складанай балючай тэмы. Карціна У. Дашука «Пейзаж пасля бітвы» (1990) упершыню абзначыла

яе маральна-філасофскі аспект. Фільм распавядаў пра тых, хто ўспрыняў катастрофу не толькі як злом звычайнага жыцця. Героі фільма, сельскія жыхары, не змаглі з'ехаць з роднай зямлі, бо менавіта развітанне са сваімі мясцінамі ўспрынялі як трагедыю. Рэжысёр не засяродзіўся на паказе экзатычнага для таго часу побыту вясковых сталкераў. Назіраючы за гэтым жыццём, рэжысёр пераасэнсоўваў кананічныя вобразы айчынай дакументалістыкі. Рэаліі надзённага жыцця, звычайныя пейзажы набылі ў фільме асаблівы касмічны кантэкст.

Паказ запустелых мясцін былога знаходжання чалавека як вобраза пакінутай Зоны нахштальт «Сталкера» А. Таркоўскага будзе і далей асэнсоўвацца ў шэрагу стужак, прысвечаных гэтай тэматыцы. Героі дыпломнага фільма А. Кашэўнікава «Шляхамі бацькоў» (1986), паказаны ў час вяртання ў былыя родныя мясціны на Дзень памінання продкаў, як і мастак Г. Вашчанка, удзельнік стужак С. Лук'янчыкава «Адлучэнне» і «Смугак», знятых ім ужо ў 90-х гадах, з'явіліся адначасова аб'ектамі і суб'ектамі фільмаў. Разам з акцэнтаваннем інфернальнасці быцця ў гэтых работах ёсць спроба асэнсаваць заняпад з культуралагічнага пункту гледжання.

ЦЯЖКІ МАТЭРЫЯЛ

Са зваротам кінадакументалістаў да новай тэматыкі ў неігравым кінематографе з'явіўся і прынцыпова новы кінаматэрыял. Разам з аб'ектамі і прадметамі здымак, якія былі аднолькавымі і звыклі для большасці беларускай кінапрадукцыі, у фільмах як сімвалы хрысціянскай культуры з'явіліся храмы, свечкі, Біблія. Але адначасова экран адлюстравваў процілеглы, цяжкі для глядацкага ўспрымання матэрыял, — чэрапы, разрытыя могілкі і чалавечыя астанкі.

Калі ў стужках «Грэх», «Яго зарылі ў шар зямны» апошнія былі прадэманстраваны толькі ў асобных кадрах, драматургічна абумоўлена — у якасці ілюстрацыі да тэмы, то ў фільмах «Дарога на Курапаты» М. Жданоўскага і «Віцебская справа» В. Дашука іх паказ не толькі заняў значна большую частку экраннага часу, але і стаў асноўнай падставой для сюжэта. Падобныя кадры маглі ўспрымацца, па А. Базэну, як «анталагічна непрыстойнасць», калі б не агульны кантэкст стужак і арганічнае існаванне трагічнага матэрыялу ў мастацкай структуры фільмаў. Яны сталі своеасаблівай злавеснай гістарычнай і мастацкай метафарай. Адначасова звыклія аб'екты — краявіды, месцы знаходжання людзей — набылі ў гэтых фільмах асаблівае вымярэнне.

Карціны В. Дашука і Жданоўскага, створаныя ў розных жанрава-тэматычных напрамках, аб'яднала не толькі мастацкая інтэрпрэтацыя прынцыпова іншага матэрыялу экраннага даследавання. Створаныя ў пачатку 90-х гадоў, яны засталіся знакавымі работамі айчыннага неігравага кінематографа «пералому часу». Звярнуўшыся ў сваіх фільмах да падзей, якія адбыліся ў розныя гістарычныя перыяды, рэжысёры шукалі логіку сувязі паміж мінулым, сучаснасцю і будучыняй. Гэтая логіка, упісаная ў маштаб іх уласнага мастацкага мыслення, не пазбягала аналізу жорсткай і непрыемнай рэальнасці.

БЕЗ СЕНСАЦЫЙНАСЦІ

Стужка «Віцебская справа» В. Дашука (студыя Юрыя Тарыча, 1990) была прадстаўлена ў анатацыях і рэцэнзіях як мастацка-публіцыстычны фільм. Падаецца, што гэткае дэфініцыя ўзнікла таму, што стужка аказалася беспрэцэдэнтнай і па аб'ёме (складаецца з двух поўнаметражных фільмаў — «Злачынства» і «Пакаранне»), і па глыбіні ўзнятых праблем. У аснову дылогіі пакладзена рэальная гісторыя аднаго з самых страшэнных маньякаў мінулага веку. На сенсацыйным матэрыяле, які мог стаць падставой для стварэння чарговай «чарнухі», што ўласна і здарылася ў расійскім кіно напрыканцы 90-х гадоў са стужкамі падобнай тэматыкі, Дашук, выкарыстоўваючы сродкі дакументальнага кіно, зняў глыбокае кінапалатно, у якім былі ўзняты тэмы граху і сораму, пакарання і пакаяння. Жыццёвы фактаграфічны матэрыял фільма быў рэжысёрам асэнсаваны па-мастацку. Уся публіцыстыка, калі падраўмяваць пад ёю эмацыянальнае вербальнае і мантажнае выяўленне тэмы, «растварылася» ў выяўленча-гукавым строі фільма. Аўтарская манера рэжысёра выявілася ў строгай хронічнай стылістыцы, спалучэнні метадаў дакументальнага кіна- і тэлемастацтва. Рэжысёр чарговы раз прадэманстравваў здольнасць дасягаць максімуму мастацкай і псіхалагічнай выразнасці пры выкарыстанні мінімальнага выяўленчых сродкаў. Абнаўленне кінамовы і з'яўленне новай экраннай мадэлі ў гэтым выпадку адбылося на ўсталяванай жанрава-відавой тэрыторыі.

Экраннае даследаванне няпэўнасці дыхатаміі «чалавек — звер» грунтавалася ў фільме па мнстве маральна-псіхалагічных і сацыяльна-прававых аспектаў. Ужо ў самых першых кадрах фільма «Злачынства» аўтар узняў атмасферу іншай, амаль інфернальнай рэальнасці. Паводзіны маньяка, які падрабязна распавядаў пра свае дзеянні, дэманструючы іх на манекене, або ахвотна каменціраваў іх «вынікі» ў выглядзе астанкаў, зняты ў хронічнай стылістыцы следчага эксперымента. Досыць адчужана паказаны і яго паводзіны на дзанаўні. На ўсім працягу фільма аўтар дыстанцыраваўся ад

Кадр з фільма А. Таркоўскага «Сталкер».

аднаго з цэнтральных персанажаў сваёй стужкі. Толькі з ім рэжысёр не ўступіў у дыялог, хаця гатоўнасць «галоўнага героя» да размоў сведчыла аб тым, што ён ахвотна мог паразмаўляць «па душах» і з рэжысёрам. Але Дашук не ператварыўся, падобна Г. Франку, у духоўнага спавядальніка для асуджанага. Калі герой «Вышэйшага суда» (Рыжская кінастудыя, 1986) перажыў на экране ўсведамленне ўласнай грахоўнасці і сам здзейсніў над сабою вышэйшы суд, то філасофія віцебскага маньяка была за парогам маральнай свядомасці. Своеасаблівым спавядальнікам для злачынцы стаў следчы па асабліва важных справах пры пракуроры М. Ігнатавіч, і менавіта з ім ён шчыра дзяліўся сваімі псіхалагічнымі разважаннямі. Рэжысёр адмовіўся ад эмацыянальнага знішчальнага каментарыя нават самых жудасных адкрыццяў. Закадравы аўтарскі тэкст зроблены ў інтанацыйна бясстрасным інфармацыйным стылі. Дашук скарыстаў свой «фірменны» прыём запаволення «распячатавання» хронічнай выявы, што надало фільму асаблівае напружанне. Экран стэрэаскапічна ўзбуйніў аблічча, жэсты, пластыку паталагічнай асобы, выраз яго вачэй і твару з усмешкай, якую немагчыма было растлумачыць.

Даследаванне ўнутраных каранёў жорсткасці і насілля ў фільме не засяродзілася толькі на асобе віцебскага маньяка. Па словах аўтара стужкі, «у час здымак фільма «Віцебская справа» здымачная група год прабівалася да дакументаў», паколькі за гэтыя злачынствы «...людзі незаконна адсядзелі... У перыяд работы над фільмам таксама выявілася, як адбывалася глумленне над асобай». Глумленне над чалавекам стала адной з галоўных тэм стужкі і датычыла не толькі дзеянняў забойцы. Падзеі 70—80 гадоў на Віцебшчыне спалучыліся ў фільме з падзеямі трыццатых. І гэта не было кан'юнктурнай данінай часу, калі вытокі амаль усіх злачынстваў шукалі ў «трыццаці сёмым годзе». У фільме Дашука гістарычны ракурс быў абумоўлены сюжэтна на прыкладзе сям'і, якая прыняла ўсе пакуты ад сістэмы, а ў метафарычным сэнсе ён увасобіўся ў лініі следчага М. Жаўняровіча. Сярод шматлікіх удзельнікаў стужкі яго асоба разам з асноўным злачынцам вылучалася як канкрэтнае ўвасабленне тэмы зла. Праз некалькі дзесяцігоддзяў Жаўняровіч узнавіў «трыццаці сёмы», выкарыстоўваючы прыёмы тых часоў па «выбіванні» ў бязвінна асуджаных прызнання ў злачынствах. «Міха севіч знішчаў з-за прагі помсты і маніякальнага жадання забіваць... Жаўняровіч — з прычыны маніякальнага жадання асудзіць і выслужыцца... У абодвух выпадках — грэбаванне чалавечымі жыццямі». Гэтая ідэя, агучаная ў аўтарскім каментарыі, падрабязна раскрылася на ўсім працягу дылогіі. Рэжысёр выкарыстаў кінаматэрыял уласнага фільма 1969 г. «Двое ў пакоі і ахова» (сцэнарыст М. Вінагорова), створанага ў жанры кінапартрэта, у якім следчы быў героем станоўчым. І менавіта эпізод яго «паспяховага» дзейнасці па «Віцебскай справе» займаў асноўную частку фільма. Пераасэнсаванне кадраў, што зафіксавалі працэс «пошуку ісціны» на вочнай стаўцы з абвінавачванымі хлапцамі, адбылося на наданні ім першапачатковага сэнсу. У кантэксце дылогі, калі высветлілася метады, з дапамогай якіх следчы арганізаваў прызнанні бязвінных людзей у забойствах, дзеянні «станоўчага» і «адмоўных» герояў у кадры набывалі прынцыпова іншае тлумачэнне.

Тэма ахвяры ў стужцы ўвасаблена ў мнстве драматургічных ліній пацярпелых ад правасуддзя. У фільме прадстаўлены розныя тыпы людзей, якіх рэжысёр паказаў па іх стаўленні да трагічных экстрэмальных падзей свайго жыцця. Шматбаковы сацыяльны і псіхалагічны аналіз унутранага стану, паводзін чалавека зроблены рэжысёрам у прасторы знешне простых эпізодаў, знятых у тэлевізійнай стылістыцы са статычнай камерай, калі ўсе перамяшчэнні і дыялогі адбываюцца ў прасторы кадра, але напружанне трагедыі робіцца амаль фізічным.

У фінале фільма на экране амаль дзесяць хвілін павольна мяняліся шматлікія здымкі прыгожых маладых жанчын, дзяўчат. У кантэксце гэтай экраннай гісторыі менавіта іх усмешкі надалі карціне адначасова канкрэтны і метафарычны сэнс.

МАСТАЦТВА НЕПРАДКАЗАЛЬНАСЦІ

Con amore, «Імпралета»

Мы розныя. Адны востраць алоўкі і, нібы той Мюнхгаўзен, занатоўваюць расклад подзвігаў на дзень. Іншыя востраць нервовую сістэму і здзяйсняюць подзвігі-экспромты. Хтосьці разлічвае, а хтосьці не верыць у лічыбы. Нехта лётае. Нехта крочыць. Але няма розніцы, якая хуткасць нашага абуджэння раніцы. Галоўнае — своечасова з'явіцца на свой подзвіг. Так, мы не падобныя адзін да аднаго. І за дазвол быць такімі ўзнагароджваем адно аднаго розным мастацтвам. Шчодрая рука музыкі працягнула чалавецтву цэлую вечнасць і цэлае імгненне. Прыхільнікі імгненнасці сабраліся ў Мемарыяльным музеі-майстэрні Заіра Азгура і пад кіраўніцтвам лідара эксперыментальнага гурта «Князь Мышкін» Леаніда Нарушэвіча правялі трэці фестываль імправізаваанай музыкі «Імпралета-2018».

Імправізацыя жыве даўно. Так даўно, што, напэўна, памятае падрабязнасці стварэння свету. Рэфрэн ляснога рэха, плач сагнанай ветрам расы, гнёўны ўскрык грому... Чым не імправізацыя? А ўздых палёгкі, а шэпт дзіцяці скрозь сон, а маўчанне, у рэшце рэшт! Чым не музыка?..

Імправізацыя не пагарджае сяброўствам — з міфам, з казкай, з малітвай. Верна ідуць адвечныя дружы па абраным шляху праўды — ад вуснаў часу да сэрца чалавека. Ідуць і стагоддзі. Але адданым моманту не страшныя краты календароў. Імправізацыя смела адольвае эпохі, сочыць за модай і ніколі не здраджвае сабе.

Вось наша гераіня стомлена апусцілася на прыступкі сярэднявечага храма. Знямоглася. Дарога да хрысціянства была нялёгка. Калі ласка, дайце яшчэ хвіліну — даслухаць улюбёны арганум, дапіць гэты келіх спакою, якога так будзе не ставаць пазней. З вялікага фасаднага акна, нібы бласлаўляючы на выпрабаванні будучыні, заблішчэў прамень. Трэба ісці. Ад гэтай хады інструменты і галасы злучацца ў таемстве кантрапункта, супярэчлівыя партыі народзяць гармонію, а ля нотных станаў з'являцца сарамлівыя надпісы: *adagio* — павольна, *deciso* — рашуча і, нарэшце, *con amore* — з любоўю...

Цуд, але ўзрост не адбірае прывабанасць у твару, што яго не саромеецца. Музыка не баіцца гадоў — яны ёй пасуюць, робяць пазнавальнай у свеце.

Куды сёння завітаеце, спадарыня спантаннасць? Ку Вену? Але што гэта за гоман? Адкуль столькі мітусні? Чаму так збялеў ваш любімычк Моцарт? Няўжо няшчасце? Толькі не хвалюцца! З Англіі прыхаю маэстра Клеменці. Зараз будзе вялікае спаборніцтва гуку і віртуознасці. Майстры вырашылі паспрачацца і за вашу пахвалу. Праўда, вы падтрымаеце аўстрыйскага маладзёна?.. Хочаце працягу свята? Тады вась вам запрашэнне ў Германію. Там за адну вашу ўсмешку праз тысячы нот прабягуць клавшы Бетховена, Гумеля, Штэйбелята...

Музыцы падабаецца захапленне ў вачах слухачоў, а слухачам — непрадказальныя паводзіны імправізацыі. Імправізацыю чакаюць. Днём яна строга настаўнік у сціплай музычнай школе. Вечарам — першая прыгажуня арыстакратычнага салона. Яе даўно кахае Ферэнц Ліст. Кажуць, што яго пакуты падзяляюць Мендэльсон і Рубінштэйн. Рамантыкі. Што ж тут дзіўнага. Імправізацыя, як гэта прынята ў адораных харызмай, знаходзіць паслядоўнікаў. Пералічыць усіх немагчыма. Як і няма магчымасці выканаць усе трансскрыпцыі і варыяцыі, натхнёныя зменлівым настроём імпрамастацтва.

А тэмперамент музыкі сапраўды дзіўны. Хто б мог

падумаць, што яна, такая недасягальная, звычайная да раскошы, стане заўсёдным наведвальнікам душных вечарын на поўдні Амерыкі. Не грэбуе ні цеснай сцэнай, ні таннай вчэрай. Джаз. Калі-небудзь і ты пазнаёміся з поспехам. А пакуль цябе называюць «антытэзай Бетховена» і разумеюць твае задумы хіба стомленыя рэстараны ды параходы. Не крыўдуй. Але што гэта загучала? Скэт? Новы інструмент? Чалавечы голас? А чый? Армстронга?! Джаз, твой час прыйшоў!..

Чым даўжэй мы займаемся справай, тым карацей робяцца нашы ваганні перад магчымасцю выправаць сябе. Перажыўшы дзве эры, імправізацыя гэта ведала дакладна. Кансерваторскі клас, пераход у метро, цягнік? Калі ласка. Сусветны конкурс, «благітны агеньчык», ранішнік у дзіцячым садку, каралеўскі прыём? Дзе заўгодна. Тэлебачанне, радыё? Калі трэба. Выступленне на тэму Баха, народных песень, музыкі да кінафільмаў? Можна? Можна ўсё, калі ёсць Гадоўскі, Гінзбург, Цыфра... Апошняга, дарэчы, называлі ўваскрослым Лістам. Праўду кажучь старыя: сапраўдныя любоў канца не мае. Але пачакайце. Як сябе паводзіць, як выглядаць? Можна загадаць пашыў фрак, а можаце абмежавацца скуранымі браслетами. На тое яна і імправізацыя — да ўсіх адшукае падыход.

Адшукаць. Шукаць. Пошук. Ці не яму мы дорым сваё жыццё. Хто з нас не блукаў у намаганнях знайсці выразнасць, патрэбныя словы, сябе?.. Рызыка застацца без адказаў вялікая. Але любая чалавечая справа паўтарае лёс самога чалавека. І музыка ўмее быць пакінутай, забытай. Значыць, і ўменне шукаць для яе не чужое? Напэўна, так. Хто ведае, можа, ходзіць яна па зямлі, прыслухоўваецца да чалавечых думак, сэрцаў — шукае самыя чулівыя. А слых у музыкі дасканалы... Кожны сам вырашыць, каму дзякаваць за талент — цуду, генетыцы ці проста выпадковасці. Важна тое, што мажлівасць ствараць — пячатка абранасці. А ў кожнага народа ёсць свае творцы.

Ці можна ганарыцца сяброўствам з яе музычнай непрадказальнасцю — імправізацыяй? Так-так, з той самай апантанай вандроўніцай. Не ведаю, ці могуць адносіны стаць нагодай для гонару, але для радасці — абавязкова. Дзе ён, той паварот, на якім асцярожны выдатнік-выканаўца пераўтвараецца ў імпэгнага вар'ята-фантазёра? Што наша, беларуска, стала прыцягальным для свавольнай музыкі? Прывесці прыклады? Яркі пачатак. «Князь Мышкін», «ZARTIPO», «Сонцакветкі» — на плечы гэтых гуртоў легла адказнасць першых імправізавааных акордаў на сцэне беларускага авангарда. Які будзе рытм? Настрой? А ці падтрымаюць аднадумцы? Колькі пытанняў у першапраходцаў... Гукі абняліся з гукімі — мелодыя не спынілася. Значыць, і мы можам рухацца далей. Унікальная здольнасць... знаходзіць грошы на выступы. Сапраўды? Няхай! Працягласць мелодыі. Дзесяцігоддзе фестывалю «Сіні перац». Дваццацігоддзе голасу «Князя Мышкіна». Не такая ўжо і доўгая песня? А калі нагадаць, што імправізацыя — мастацтва імгнення... Ну, а што тут у нас наконт сучаснасці? А як жа свята — фестываль імправізаваанай музыкі «Імпралета-2018»? Выдатна. А як на фестывалі са слыхам? Пачулі даўно знаёмы талент Аляксея Варсобы і Віктара Сямашкі з яго эксцэнтрычнымі «*Fantastic Swimmers*», прыслухаліся да здольнасцей сёлета ўтворанага дуэта «*LF spring croak*», запрасілі медытатывуны спакой «*Antara*» і *Yahor Jehhalo*.

Фестываль «Імпралета-2018» прагучаў па ўсіх зонах імправізаваанага твора. Пачатак, што падказвае

Арганізатар мерапрыемства Леанід Нарушэвіч разам з лідарам гурта «Port Mone» Аляксеем Варсобам падчас фестывалю «Імпралета-2018».

будучы характар яшчэ ненароджанай музыкі. Розныя па рытме, але падобныя па настроі ўрыўкі. Здавалася б, прыгажосць, плаўнасць мелодыі. Але не трэба верыць гармоніі. Уважлівы слухач абавязкова адчуе нерв, пачуе ледзь прыкметную трывогу. Хочацца верыць у лепшае, але рытм, нібы стук прадчувальнага сэрца, збіваецца. Тэмпы-сумневы то запавольваюцца і знікаюць, то зноў бушуць з новай сілай. Невыносна. Яшчэ крыху — і іскра, што бліснула ў пачатку, разгараецца агнём — сінкапы! Фарцісіма! Дысананс! Але катастрофы музыкі так падобныя да катастроф прыроды. Пасля буры заўсёды цішыня. Крык *forte* саступае шэпту *piano*. Плаўнасць, меладычнасць, прыгажосць гармоніі. Музыканты ставяць шматабяцальнае шматкроп'е...

Менавіта ўменне злучаць супярэчлівае і закрывае пытанне аб нашай прыцягальнасці.

Навошта гэтае спантаннае мастацтва, калі існуе незлічона колькасць цудоўных, правяраных часам твораў? Як навучыцца сінхрону стварэння і выканання? Як навучыцца слухаць гэты сінхрон, часам складаны, незразумелы, нервовы?.. Гэтыя пытанні існуюць столькі ж, колькі слова «музыка» жыве ў спалучэнні са словам «імправізавааная». На пытанне, навошта музыканту небяспека адначасовага сачынення і ігры, трапна адказаў на адкрыцці фестывалю «Імпралета-2018» мастацкі кіраўнік праекта Леанід Нарушэвіч: «Тут кожны ўдзельнік — кампазітар». І сапраўды, музыканты прызнаваліся, што штуршком да імправізацыі стала прага арыгінальнасці, жаданне ствараць уласнае. А стыхійнасць такой працы, выпрабаванне на публіцы прыносіць непараўнальны ні з чым смак перамогі сябе... З матывам, можна лічыць, зразумела. Але як рыхтуюцца да імправізавааных канцэртаў? Усе ж памятаюць: найлепшая імправізацыя — падрыхтаваная імправізацыя. Рэпетыцый, вядома, няма. А іграць часам даводзіцца калектыўна. Як тут знайсці паразуменне... Выканаўцы адзначаюць, што існуе дамова. Напрыклад: «Сёння вечарам іграем пра... любоў». І іграюць. Па словах музыканта Аляксея Варсобы, «ўся музыка, а асабліва імправізавааная, — пра пачуцці». А хто з нас застрахаваны ад любові і расчараванняў... А расчароўваюцца нават у гераічнай, да адчаю смелай імправізацыі. Мабыць, таму майстры ціха прызнаюцца, што часам хочацца іграць для публікі без выразнай пазнакі «прафесіяналы». Наконт гэтага сказаць можна толькі адно: мы розныя. І ў гэтым, напэўна, сэнс.

Марыя СТРАХ

З матывацыяй да перамогі

Яркім і спартыўным аб'яце стаць для Беларусі 2019 год: II Еўрапейскія гульні ўжо не за гарамі. Правільна падобраныя мелодыі ствараюць адпаведную атмасферу, таму падтрымліваць дух перамогі будзе і адмысловы гімн спаборніцтваў, які на мінулым тыдні абіралі ў малой зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі падчас другога тура конкурсу па выяўленні песень-пераможцаў для цырымоній адкрыцця і закрыцця II Еўрапейскіх гульняў 2019 года ў Беларусі.

Атмосфера ў малой зале была не менш азартная, чым на спартыўным полі! Кожны выканаўца прадставіў на суд слухачам сваю кампазіцыю і паказаў, што само спаборніцтва не менш важнае за перамогу. Перад журы выступілі розныя калектывы: ад гурта *Litesound* (аўтар гімнаў для спартыўных камандаў) да спевака і кампазітара Юрыя Наўроцкага, што напісаў песню-гімн для Міжнароднага чэмпіянату па тэнісе, — у Белдзяржфілармоніі змагаліся моцныя канкурсанты, якія неаднойчы стваралі песні для гульняў. Фаварытамі сталі тры музычныя творы, якія найбольш адпавядалі тэматыцы мерапрыемства: жывыя і выбуховыя, з матывацыяй да перамогі.

Члены журы пад старшынствам народнага артыста Беларусі Васіля Раічыка выбралі пяцёрку лепшых кампазіцый (усяго на конкурс паступіла 18 заяў не толькі з Беларусі, але і з Малдовы, Аргенціны, Японіі). Фіналістамі сталі гурт *Litesound* з песняй «*Champion*», песня «*Winners*» Леаніда Шырына (словы напісаў яго сын Аляксей Шырын), «*Bright year, bright you*» Юліі Быкавай, «*This land*» ад Юрыя Наўроцкага і «Кто, если не мы» ад кампазітара і выканаўцы Дзмітрыя Карпінчыка.

Зусім хутка мы даведаемся, чый твор стане візіткай галоўнага спартыўнага мерапрыемства наступнага года.

Аляксандра КАМКО

Пад гукі маршу

Канцэрт з удзелам маладых выканаўцаў зладзілі ў межах фестывалю «Класіка каля Ратушы з *velcom*»

Трэці канцэрт летняга фестывалю, які ладзіцца на плошчы Свабоды ў Мінску, даў юным талентам магчымасць паказаць сябе: дэвізам новай класічнай суботы назвалі «Дзіцячы/недзіцячы канцэрт», дзе акцэнт зрабілі на ўзаемадзеянні дарослых і дзіцяцей на адной творчай пляцоўцы. Музыканты-пачаткоўцы выканалі сімфанічныя творы і хіты XX стагоддзя разам з аркестрам «Няміга».

Нягледзячы на малады ўзрост, граць для мінчан і гасцей сталіцы сабраліся досыць прафесійныя выканаўцы — лаўрэаты міжнародных конкурсаў і стыпендыяты спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь на падтрымку таленавітай моладзі. Перад гледачамі з'явіліся скрыпач Нікан Мазоль, флейтыстка Соф'я Аўрэйцавіч, саксафаністка Настасся Кравец, гібаіст Арсеній Мяньюкоў ды іншыя юныя артысты (старэйшаму з іх было 15 гадоў, малодшаму — 12). Са сцэны ля мінскай Ратушы загучалі творы класікаў (Пятра Чайкоўскага, Джузэпэ Вердзі, Фрыца Крэйслера), а таксама сучасных кампазітараў.

Гэтым разам наведвальнікі «Класіка каля Ратушы з *velcom*» сталі не толькі сведкамі дзіцячага канцэрта, але і ўдзельнікамі незвычайнага флэшмобу. Досці флэшмобу атрымалі *Boomwhackers* (адмысловыя музычныя трубы) і далучыліся да аркестра пад кіраўніцтвам дырыжора Максіма Расохі ў выкананні «Гусарскага марша» Андрэя Пятрова. Музычны флэшмоб падтрымалі некалькі тысяч чалавек.

Канцэрты «Класіка каля Ратушы з *velcom*» працягнуцца да 25 жніўня.

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

СТАНЬКАВА

Нядаўна давялося размаўляць са сваім сябрам, які час ад часу таксама падарожнічае. Пачуўшы, што ў мяне геаграфія вандровак па ўсёй Беларусі, ён распавёў, што ніколі не ад'язджае далёка ад Мінска. «І што найбольш спадабалася?» — пытаюся, ведаючы, наколькі непадобныя і цікавыя мясціны можна знайсці і непадалёк ад сталіцы. «Ды ўсё захапляльна, — адказаў ён. — Асабліва Станькава, непадалёк ад Дзяржынска».

Падзяліўся ўспамінамі пра Станькава з сябрам і я. Размова атрымалася на дзіва павучальная і карысная, таму што бачылі мы адно і тое ж, а ўспрынялі, як выявілася, зусім не аднолькава. І гэта не супярэчыла поглядам кожнага, а, наадварот, узбагаціла, дапоўніла нашы ўспаміны, зрабіла больш дасканалымі і рознакаковымі.

Так атрымалася, што ў Станькаве я быў неаднойчы. Вандруючы па Міншчыне, не мог утрымацца, каб не заехаць, не прайсціся яшчэ раз па старым парку, не зрабіць здымкі тутэйшых архітэктурных цудаў. І зараз прагартую для вас гэты цікавы альбом, прысвечаны былой сядзібе Чапскіх.

З пачатку XV стагоддзя тут гаспадарыў шляхецкі род Дарагастойскіх, затым — магнатскі род Радзівілаў. І вось з паловы XVIII стагоддзя гэтыя землі сталі маёмасцю Гутэн-Чапскіх, прадстаўнікоў аднаго з найстаражытнейшых родаў Вялікага Княства Літоўскага. Каб не марнаваць час на розныя лічбы і імёны, пачну расповед з Эмерыка Чапскага, які пасля сваёй адстаўкі ў 1879 годзе пераехаў з жонкай Альжбэтай на пастаяннае жыхарства ў Станькава. Цікава, што іх сын, Кароль Чапскі, з 1890 па 1901 год займаў у Мінску пасаду гарадскога галавы.

Пры Каралі Чапскім у Мінску з'явілася конка, жаночая гімназія, у 1890 годзе пачаў працаваць гарадскі тэатр, які мы сёння ведаем як тэатр Янкі Купалы. Адначасова Кароль актыўна ўдзельнічаў у гаспадарчых справах на сядзібе бацькоў у Станькаве, дапамагаючы бацьку Эмерыку ў пашырэнні, апрацоўцы і сістэматызацыі вялізнай музейнай калекцыі, якая складалася з нумізматычных збораў, мастацкіх палотнаў,

посуду, зброі, старажытных ікон, вырабаў са шкла, крышталю, фаянсу ды срэбра... Была сабрана бібліятэка прыблізна ў 20 000 розных выданняў. Атрымаўся вялізны і разнастайны палацавы музей, які займаў ганаровы статус найбуйнейшага прыватнага музея ў Беларусі.

Калекцыя каштоўнасцей пашыралася, і спатрэбіліся новыя плошчы для музейных экспазіцый. Чапскія знайшлі выхад у пабудове новага памяшкання. Так з'явіўся самы цікавы і незвычайны, а таму неацэнны помнік нашай архітэктурнай спадчыны — «Скарбчык» Чапскіх. Пабудавалі яго ў 1880 годзе побач з тагачасным палацам. Як відаць на здымку, атрымаўся амаль сярэднявечны мініяцюрны двухпавярховы замак з чатырма вежамі па кутах, якія ў сваю чаргу завершаны маленькімі вежачкамі пад шатровымі дахамі. Над уваходным парталам — маленькі балкон.

Вярнуся ж да калекцыі Чапскіх. Яна была настолькі вялікая, што калі Эмерык з жонкай у 1895 годзе вырашылі пераехаць жыць у Польшчу, то спатрэбілася шэсць чыгуначных вагонаў, каб перавезці толькі частку музейных багаццяў у палац каля Вавеля. Другая ж частка калекцыі ў 1916 годзе была перавезена ў Маскву. Добра, што музейная калекцыя Чапскіх захавалася, хай сабе і ў суседніх краінах. Сёння без перашкод можна пазнаёміцца з тым, што некалі належала нам.

Пад разлапістымі вершалінамі старога парку стаіць «Скарбчык», пусты, але не ў адзіноце. Непадалёк захаваўся флігель, трохі далей — каменны свіран, які і цяпер выкарыстоўваецца ў гаспадарчых мэтах. У глыбіні парку — яшчэ адна пабудова, а за ёй стаяць маляўнічыя руіны сядзібнай брамы. Каля сажалкі можна знайсці адрэстаўраваную альтанку, а на беразе насупраць — адноўленую царкву, якую ў савецкі час узарвалі.

Па дарозе да брамы справа — прасторныя паляны. Тут некалі былі гадавальнікі, аранжарэі, цяпліцы Чапскіх, з якіх (сёння нават цяжка ўявіць) паступалі на сельскагаспадарчыя кірмашы ў Мінску ананасы. Толькі па гэтым невялічкім факце можна ўявіць, на якім узроўні знаходзілася гаспадарка Чапскіх, як апрацоўвалася глеба і наколькі прафесійна падрыхтаваны працаўнікі. Разумныя і таленавітыя былі нашы продкі — гаспадары з вялікай літары.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Тасцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друку
02.08.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1288

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 2968
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.